

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Jazykové hry a řečové akty: L. Wittgenstein a J. L. Austin

Barbora Vavřinová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Filozofie

Studijní obor Analytická filozofie a filozofie vědy

Diplomová práce

**Jazykové hry a řečové akty: L. Wittgenstein a J. L.
Austin**

Barbora Vavřinová

Vedoucí práce:

Mgr. Radek Schuster, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Radku Schusterovi, Ph.D. za zájem, cenné rady a věcné připomínky k tvorbě a organizaci práce.

Obsah:

1	Úvod.....	1
2	Wittgenstein v Cambridge a Oxfordská filozofie přirozeného jazyka	3
2.1	Wittgenstein v Cambridge	4
2.1.1	Wittgensteinův příchod do Cambridge (1911-1914).....	4
2.1.2	Wittgensteinův návrat do Cambridge (1930-1938)	6
2.1.3	Válečné a poválečné období (1941-1951)	7
2.1.4	Wittgensteinova literární pozůstalost.....	9
2.1.5	Wittgensteinovi žáci	11
2.2	Filozofie v Oxfordu (1945-70)	16
2.3	Wittgenstein a poválečná filozofie v Oxfordu	20
3	Výklad a interpretace Wittgensteinových koncepcí	24
3.1	Opuštění tractatovského projektu	25
3.2	Pozdní Wittgenstein	28
3.2.1	Jazykové hry	29
3.2.2	Jednání podle pravidla	33
3.2.3	Životní forma	35
3.2.4	Rodinná podobnost	38
4	Výklad a interpretace Austinových analýz mluvních aktů	41
4.1	Austinova teorie mluvních aktů	42
4.2	Dichotomie performativ-konstativ.....	44
4.2.1	Performativní promluvy.....	47
4.2.2	Performativ nebo konstativ?	49
4.2.3	Konvenčnost v mluvních situacích	50
4.3	Trichotomie lokuce-ilokuce-perlokuce	53
4.3.1	Ilokuce nebo perlokuce?	57
5	Austin vs. Wittgenstein ... proč vlastně?.....	60
5.1	Obecná teorie jazyka či studie fungování jazyka?.....	61
5.2	Austin a Wittgenstein – dvě různé povahy	62
5.3	Filozofické problémy	65
5.4	Jazyk jako nástroj.....	68
5.5	Jazyk jako jednání.....	70
6	Závěr	74

1 Úvod

Cílem této diplomové práce je srovnání pozdní filozofie jazyka Ludwiga Josefa Johanna Wittgensteina s teorií mluvních aktů Johna Langshaw Austina. Smyslem je nalézt a pojmenovat paralely a rozdíly koncepcí dvou z nejvýznamnějších myslitelů 20. století, v rámci jejichž díla se do středu zájmu dostává přirozený jazyk.

Diplomová práce je systematicky rozčleněna celkem do čtyř kapitol, které jsou zakončeny shrnutím celé problematiky a vlastní reflexí k samotnému problému. První kapitola představuje Wittgensteinovy úplné začátky jeho filozofického počínání, které zahájil v Cambridge u Bertranda Russella, jež se mu stal jeho učitelem a později přítelem. Cambridge se stala zároveň místem jeho pozdějšího působení, a v dubnu roku 1951 zde zemřel.

Druhá kapitola představuje především Wittgensteinovo pozdní období, které vrcholí jeho prací *Filosofická zkoumání* (1953). V úvodu této kapitoly se lehce dotýkám i Wittgensteinova díla z jeho rané filozofie, a tím je *Tractatus Logico-Philosophicus*, protože to považuji za důležité pro lepší pochopení Wittgensteinovy pozdní filozofie, a hlavně toho, proč Wittgenstein dochází k poznání, že východiska jeho ‚traktátovské‘ teorie jazyka jsou scestná. *Tractatus Logico-Philosophicus* byl zdrojem Cambridžské analýzy meziválečných let a hlavním zdrojem logického pozitivismu Vídeňského kroužku. *Filosofická zkoumání* byla inspirací pro formování filozofie jazyka, která vzkvétala po konci druhé světové války, a jejímž centrem byl Oxford.

Wittgenstein v rámci *Filosofických zkoumání* zavádí pojem ‚jazykové hry‘, který má zdůraznit, že jazyk je součástí jisté ‚životní formy‘. Jednotlivé ‚jazykové hry‘ si jsou vzájemně podobné, a tuto podobnost Wittgenstein označuje termínem ‚rodinná podobnost‘. Dále se jednotlivé jazykové hry řídí určitými pravidly, čímž Wittgenstein zavádí další pojem, a tím je ‚jednání podle pravidla‘. Všechny tyto termíny jsou vysvětleny v rámci této kapitoly, věnované Wittgensteinově pozdní filozofii.

Třetí kapitola představuje Austina. Jeho teorii mluvních aktů předcházelo rozlišení mezi konstativy a performativy, které však vykazovaly příliš společných rysů na to, aby je Austin dokázal obhájit jako přesvědčivé. Následně se tedy pokusil o obecnou klasifikaci mluvních aktů a zavedl rozdělení na lokuční a ilokuční akty, které doplnil o perlokuční akty. Bližší vysvětlení této trichotomie představuji v rámci třetí

kapitoly, spolu s názornými příklady jednotlivých mluvních aktů, a také se zásadami komunikační úspěšnosti, jež Austin stanovil.

Čtvrtá, a zároveň poslední kapitola, má za cíl porovnat koncepci těchto dvou, na první pohled odlišných filozofů, a odhalit mezi nimi nějaké rozdíly, či poukázat na místa ve filozofii, která vykazují jejich vzájemnou shodu.

Při zpracování diplomové práce jsem pracovala s originálními prameny a sekundární literaturou v českém a anglickém jazyce. Základními metodami práce byly překlad, analýza, výklad, interpretace a následně komparace textů.

Při zpracování jsem postupovala v souladu s Rozhodnutím děkana č. 1/2012 o požadavcích na bakalářské a diplomové práce a o konání státních závěrečných zkoušek (DFF-I-032-2010), a respektovala jsem Upozornění proděkana na zásady přejímání myšlenek, údajů či textů jiných autorů (DFF-I - 61 -06) a své výsledky jsem pravidelně konzultovala s vedoucím práce.

2 Wittgenstein v Cambridge a Oxfordská filozofie přirozeného jazyka

Směry Wittgensteinova vlivu vycházejí zejména z Cambridge a poté z Oxfordu, odkud se rozšířily po celém anglicky mluvícím světě a částečně i do skandinávských zemí, a později i do zbytku evropského kontinentu. Mnoho filozofů se inspirovalo jeho prací a těch, kteří jeho myšlenky používají ve svých pracích je nespočet. Filozofická fantazie byla nějakou dobu poháněna debatami o významu jakožto užití výrazu; nejinak tomu bylo s myšlenkou rodinné podobnosti, či otázkou ‚soukromého jazyka‘. Do středu pozornosti se přenesla různá témata z oblasti filozofie mysli (chování na mentální úrovni, pojetí člověka, analýza záměrů, úmyslné jednání a snění), která jsou inspirována právě Wittgensteinovými spisy.

V této kapitole bych se ráda zaměřila prvně na historii posmrtné Wittgensteinovy publikace a vliv některých jeho žáků, kteří pomohli rozšířit a objasnit jeho nápady. Dále budu pokračovat filozofií v Oxfordu, která byla přerušena vypuknutím druhé světové války. V letech bezprostředně po válce bylo zřetelné, jak se Oxford přeměnil v ústřední centrum pro analytickou filozofii ve světě, a této pozici se těšil na čtvrt století. Toto období se časově rovněž shodovalo s vrcholem Wittgensteinova vlivu, a nikde nebyl jeho vliv výraznější než v Oxfordu. Protože obecná povaha analytické filozofie v Oxfordu v průběhu těchto let byla hodně nepochopená a zkreslená, tak se prvně pokusím vymezit bohatství a rozmanitost oxfordské filozofie, a teprve pak nastínit vliv pozdější Wittgensteinovy filozofie na to, co bylo hlavním proudem analýzy v dekadách po válce.

2.1 Wittgenstein v Cambridge

Příchod Ludwiga Wittgensteina do Cambridge je spojený především s osobností Bertranda Russella. Wittgenstein byl vysokoškolským studentem ve druhém ročníku leteckého inženýrství v Manchesteru, ale stále si nebyl jistý, zda se věnovat inženýrství nebo filozofii. V této podkapitole stručně vylíčím události, které přispěly k Wittgensteinovu příchodu do Cambridge, a prostřednictvím úryvků z Russellovy korespondence Ottolině Morrellové, aristokratické manželce liberálního poslance Phillipa Morrella, do níž se Russell zamiloval a pravidelně jí dopisoval o svých setkáních s Wittgensteinem, se pokusím co nejlépe přiblížit Wittgensteinovu povahu a osobnost.

2.1.1 *Wittgensteinův příchod do Cambridge (1911-1914)*

Koncem letních prázdnin roku 1911 se Wittgenstein vydal s náčrtem své plánované filosofické knihy do Jeny, kde si o něm chtěl promluvit s Fregem, od něhož očekával, že mu pomůže s rozhodnutím, zda má svůj záměr uskutečnit nebo se raději dál věnovat letecké technice. Na radu Frega se Wittgenstein vydal do Cambridge, kde se chtěl věnovat studiu filozofie po boku Bertranda Russella. Pravděpodobně vůbec netušil, jak dalekosáhlé důsledky tato Fregova rada bude mít.

Na podzim téhož roku tedy Wittgenstein učinil rozhodující krok a namísto plánovaného návratu do Manchesteru, odešel do Cambridge, kde navštěvoval Russellovy přednášky, aniž by byl studentem univerzity. Jak píše McGuinness¹ ve své knize, Wittgensteinův příchod měl všechny znaky impulzivního rozhodnutí a experimentu.

Wittgenstein se Russellovi ani slovem nezmínil o tom, že do Cambridge ho za ním poslal právě Frege; nezmínil se ani o svých studiích v Manchesteru. Wittgenstein chtěl z návštěvy Russella v Cambridge získat co nejvíce zkušeností, znalostí a odpovědí na své otázky, a proto navštěvoval Russellovy přednášky, konkrétně přednášky o matematické logice, které nebyly studenty příliš navštěvované. Wittgenstein byl tak

---

¹ **McGUINNESS.** *Young Ludwig : Wittgenstein's Life, 1889-1921.* Oxford : Clarendon Press, 2005. s. 73.

dychtivý po Russellově přízni a názoru, že svou přítomnost na Russellových přednáškách rozšířil na návštěvy v Russellově příbytku, a neustále se na něj obracel v touze po diskusi.

S konečnou platností ale ledy roztály, když se Wittgenstein v lednu 1912 vrátil s rukopisem, který napsal o prázdninách. Poté, co si Russell rukopis přečetl, jeho postoj k Wittgensteinovi se rázem změnil. V následujícím trimestru se Wittgenstein věnoval studiu matematické logiky s takovým zápalem, že Russell musel nakonec přiznat, že se už naučil všemu, co mu mohl sám poskytnout, a že dokonce pokročil ještě dál. Už po jednom trimestru našel tedy Russell žáka, kterého hledal. Wittgenstein byl 1. února přijat na Trinity College a Russell se stal jeho konzultantem.

Vztah Wittgensteina a Russella vyústil ve velmi silné přátelství. Russell cítil, že je s Wittgensteinem duchovně spřízněn. Najednou jakoby Wittgenstein už nebyl Russellovým žákem, ale právě naopak. Russell k Wittgensteinovi vzhlížel. Na konci trimestru Wittgenstein mohl i říci, co se mu na Russellově práci nejen líbí, ale i nelíbí. Chválil Russellova *Principia Mathematica* a přirovnával je k hudbě, zatímco populární spisy rázně odmítal.

Russellovu náklonnost k Wittgensteinovi a jeho mínění o něm zákonitě vyvolalo pozornost mezi jeho cambridžskými přáteli a elitním, sebevědomým diskusním kroužkem, kam patřil i Russell sám. Wittgenstein přicházel v úvahu coby budoucí člen, nicméně tato možnost se nakonec neuskutečnila. Wittgenstein se tak ale zde alespoň seznámil s Davidem Pinsentem,² který se stal po následujících několik let jeho dobrým přítelem, který ho doprovázel jak na cestě po Islandu, tak na cestě do Norska, kde mu dělal věrného společníka.

Wittgenstein začal stále více propadat skepsi a představě, že jeho úsilí a práce nejsou dostačující a měl problémy se soustředěním, což ho přivádělo do velmi úzkostných stavů. To vše Wittgensteina dovedlo k rozhodnutí, že nejlepší pro něj bude odejít na nějakou dobu do exilu a žít daleko od všech, které zná. Tím útočištěm, kde se chtěl věnovat především přemýšlení o logice, bylo Norsko. A tak 8. října 1913 opouští Russella i Pinsenta. Pro Pinsenta to bylo velmi smutné loučení, a bohužel i poslední, protože během příštího léta vypukla válka.

---

² **David Hume Pinsent** (1891-1918) britský filozof, jež byl potomkem filozofa Davida Huma, získal diplom v oboru matematiky na univerzitě v Cambridge. Byl Wittgensteinovým přítelem a spolupracovníkem. Wittgenstein ho popisuje jako svého prvního a jediného přítele, a zasvětil ho do svého díla *Tractatus Logico-Philosophicus*.

Wittgenstein se přihlásil jako dobrovolník do armády a 7. srpna byl přidělen na východní frontu k dělostřeleckému pluku. Celých pět let byl vojákem, čtyři roky sloužil v poli a zbylý rok prožil jako válečný zajatec. Do války odcházel s touhou změnit se, a skutečně prošel velkou proměnou. Po válce si uvědomil, že se vlastně nemá kam vrátit, na život před rokem 1914 nemohl navázat, a tak se rozhodl studovat a stát se učitelem na obecné škole.

2.1.2 Wittgensteinův návrat do Cambridge (1930-1938)

Roku 1930 se Wittgenstein opět vrací do Cambridge, kde konečně našel klid. Dospívá k jasné představě o tom, jakou povahu musí mít správná metoda filozofie. Toto období je výstižně charakterizováno úryvkem z knihy Raye Monka: *„Filosofie se nedá proměnit ve vědu, protože nemá co objevovat. Všechny její záhady pramení jen ze zneužívání a nesprávného chápání gramatiky. Tyto záhady proto není třeba vyřešit, nýbrž spíš odstranit. A k tomu se nemusí konstruovat žádné nové teorie – je třeba jen nově uspořádat to, co už známe.“*³

Koncem podzimního trimestru 1930 byl Wittgenstein na základě strojopisu, který předložil Russellovi (a jenž byl později vydán jako *Filosofické poznámky*), přijat na Trinity College jako nový kolega a jeho text byl přijat jako habilitační spis.

Po obdržení doktorského titulu zažádal o stipendium na Trinity College v Cambridge. Aby mu bylo přiděleno, musel předložit svou práci, což úspěšně splnil, ale přestože měl v úmyslu svou práci v budoucnu vydat, nikdy tak neučinil. Můžeme se jen domnívat, že za tím byla možná jeho nespokojenost s tím, jak formuloval své názory.

Později se Wittgenstein rozhodl ucházet o místo profesora filozofie, které se uvolnilo po odchodu Moora, a skutečně se tomu tak roku 1939 stalo a Wittgenstein byl zvolen Moorovým nástupcem jako profesor filozofie v Cambridge. Wittgenstein si nebyl jist svým jmenováním, a proto byl rozhodnutím ohromen, zejména co se týče profesora Broada, člena Trinity College, který měl k Wittgensteinovi osobního

---

³ **MONK, Ray.** *Wittgenstein : úděl génia.* Praha : Hynek, 1996. s. 303

antipatie: „odmítnout profesorskou stolicí Wittgensteinovi, by bylo něco podobného jako odmítnout stolicí fyziky Einsteinovi“.⁴

2.1.3 Válečné a poválečné období (1941-1951)

Během prvních dvou válečných let byl Wittgenstein nespokojený se skutečností, že nemůže mimo hranice univerzity nalézt žádné uplatnění. Souhrou okolností, jelikož právě ve světě zuřila válka, rozhodl se sám přispět k válečnému úsilí. Příležitost mu dal bratr Gilberta Ryla, a Wittgenstein tak získal práci v Guy's Hospital jako portýr v lékárně.

Během tohoto období se do Cambridge vracel především o víkendech, aby zde mohl vyučovat a pokračovat v psaní. Jeho poznámky z této doby se týkají zejména filozofie matematiky. V roce 1943 odešel do Newcastle, aby pracoval jako technik v lékařském výzkumném projektu.⁵

V Newcastle ale Wittgenstein nenalezl mnoho přátel, a tak začal postrádat své cambridžské přátele, ale nejen je, začal postrádat i svou filozofickou práci. To vedlo k tomu, že Wittgenstein 16. února 1944 opustil Newcastle a vrátil se do Cambridge, kam se ovšem nechtěl za žádných okolností vracet dříve, než konečně připraví k vydání svou knihu, a jako vhodné místo k tomuto účelu spatřoval Swansea. Do Cambridge se nevrátil až do podzimu, zůstal ve Swansea, kde vyučoval jeho přítel Rhees, a pracoval na pokračování předlohy *Filosofických zkoumání*.

V říjnu 1944 se Wittgenstein vrátil do Cambridge, aniž by svou knihu dokončil, a vrátil se ke svým učitelským povinnostem. V tu samou dobu se do Cambridge vrátil i Russell ze svého několikaletého pobytu v USA. Ray Monk⁶ ve své knize vystihuje vztah, který v té době panoval mezi Wittgensteinem a Russellem. Podle všeho Russell ve Wittgensteinově pozdním díle neshledával nic pozitivního.

---

⁴ DRURY, Maurice O'Connor. "Conversations with Wittgenstein", in *Recollections of Wittgenstein*. Oxford : Oxford University Press, 1984.

⁵ HACKER, P.M.S. *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

⁶ MONK, Ray. *Wittgenstein : úděl génia*. Praha : Hynek, 1996. s. 473

Ve Swansea se Wittgensteinovi nakonec podařilo úspěšně pokročit se svou prací a vrací se do Trinity s vyhlídkami na brzké uveřejnění svých poznámek, které obsahují všechny myšlenky, jež ho zaměstnávaly po celých 16 let.

„Předávám je veřejnosti s nejistými pocity. Že by této práci s její nedostatečností a v temnotě této doby mohlo být souzeno, aby vrhla světlo do toho či onoho mozku, není nemožné; ale není to ovšem nijak pravděpodobné.“⁷

Nicméně, jeho přání uveřejnit knihu se nesplnily, a svůj strojopis nakladatelství nepředal. Důvodem bylo jeho rozhodnutí po zbytek roku na knize pracovat a dál ji rozšiřoval, aby podal ještě přesnější analýzu psychologických pojmů. Pravděpodobně se již smířil se skutečností, že jeho dílo, kterému věnoval řadu let, nebude do konce jeho života vydáno, a tak zůstalo ediční zpracování a posmrtná publikace jeho díla v rukou jeho přátel a žáků. Několika studentům, kteří se stali jeho přáteli, během svého života představil celé své dílo s nadějí, že bude existovat alespoň několik lidí, jež budou jeho dílo správně chápat.

Wittgenstein napsal během svého života několik děl, týkající se především problémů ve filozofii psychologie. Jeho poznámky na toto téma byly zveřejněny v díle *Remarks on the Philosophy of Psychology*, svazky I a II, a *Last Writings on the Philosophy of Psychology*, svazky I a II. Z tohoto materiálu vytáhl to, co je nyní publikováno jako druhá část *Filosofických zkoumání*. Kromě toho napsal krátce o barvách (*Poznámky o barvách*), ve větším rozsahu o epistemologii (*O jistotě*), a dále rozhovory s Normanem Malcolmem o Mooreově eseji *Proof of the External World a Defence of Common Sense*. Po Wittgensteinově smrti dne 29. dubna 1951 se obtížného úkolu pečlivého prozkoumávání a editace Wittgensteinova objemného díla *Nachlass*, o asi 30 000 stranách, ujali tři jeho studenti, Anscombová, Rhees a von Wright s ohledem na Wittgensteinovo přání: *„Publikovat mnoho mých nepublikovaných psaní, jak uznají za vhodné“*.⁸

---

⁷ MONK, Ray. *Wittgenstein : úděl génia*. Praha : Hynek, 1996. s. 479

⁸ HACKER, P.M.S. *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

2.1.4 Wittgensteinova literární pozůstalost

Během následujících čtyřiceti let se správci literární pozůstalosti snažili splnit jeho přání. *Filosofická zkoumání, chef d'oeuvre* jeho pozdější filozofie, byla vydána v roce 1953. P. F. Strawson pronikavým hodnocením charakterizoval knihu jako „zacházení filozofa genia s řadou komplikovaných problémů, složitě spojených“.⁹ Ryle se k Wittgensteinovu dílu vyjádřil takto: „Wittgenstein učinil naši generaci filozofů rozpačitou vůči filozofii samotné ... Wittgensteinova demolice názoru, že filozofie je druh vědy, nás učinila přinejmenším opatrnější vůči našim prostředkům. Už se snažíme využít vůči našim problémům určité metody argumentování, které jsou těmi správnými pro demonstraci nebo určení hypotézy. Především jsme se naučili věnovat pozornost tomu, co může nebo nemůže být řečeno“.¹⁰ Tato slova svědčí o vlivu, který Wittgenstein měl v Oxfordu. Nicméně, Russell shledal knihu zcela nepochopitelnou. Russellův zmatek a vztek začali postupně sdílet i ostatní.

Filosofická zkoumání v následujících desetiletích zúrodnila filozofickou diskusi, zatímco osud dalších Wittgensteinových posmrtných publikací byl velmi odlišný. *Remarks on the Foundations of Mathematics*¹¹ byly vydány v roce 1956, jednalo se o výběr z Wittgensteinových textů o filozofii matematiky z let 1937-44. Nicméně tato kniha nebyla dobře přijata, setkala se se směsí zmatku, nedůvěry a pohrdáním. Alan Ross Anderson napsal: „Je těžké se vyhnout závěru, že Wittgenstein jasně nepochopil problémy“, a že „je velmi pochybné, zda použití jeho metody na otázky v základech matematiky významně přispívají k jeho reputaci jakožto filozofa.“¹² Michael Dummett tuto knihu shledal jako „zklamání“, prohlašující, že „mnoho myšlenek je vyjádřeno způsobem, který autor uznal jako nepřesný nebo nejasný; některé části jsou v rozporu s jinými; některé jsou zcela neprůkazné; ... Ostatní pasáže, a zejména kapitola o konzistenci a o Gödelově větě, jsou opět nekvalitní a obsahují určité chyby“.¹³ Toto se poněkud zlepšilo zveřejněním značně rozšířeného revidovaného vydání v roce 1978.

Podobně nešťastně tomu bylo, i když byly publikovány *Poznámky*. Hlavním důvodem nepříznivého přijetí byl pravděpodobně radikální - a vlastně revoluční - charakter jeho myšlení v této oblasti. Hrubý náčrt jeho neméně radikálního názoru ve

⁹ STRAWSON, P. F. VI.—Critical Notice. *Mind*. 1954.

¹⁰ RYLE, G. Ludwig Wittgenstein. *Analysis*. 1951

¹¹ Dále jen „*Poznámky*“

¹² ANDERSON, A. R. Mathematics and the Language Game. *Review of Metaphysics*. 1958

¹³ DUMMETT, M. A. E. Wittgenstein's Philosophy of Mathematics. *Philosophical Review*. 1958

více centrálních oblastech filozofie byl dlouho v oběhu, a to ve formě rukopisů *Modrá a hnědá kniha*, skripta přijatá jeho žáky, a spisy stoupců, jako jsou Ambrosová, Black, Malcolm, Paul, Waismann a Wisdom, kteří nejlépe vylíčili své názory a stavěli na nich. Přes značné úsilí ujasnit si myšlenky a znovu otevřít diskusi je Wittgensteinova filozofie matematiky stále nejméně oceněna, a troufám si říci, že je nejvíce nepochopenou součástí jeho filozofie.

Dílo *Modrá a hnědá kniha* bylo vydáno v roce 1958. Díky tomu se některé rysy pozdější Wittgensteinovy filozofie staly přístupnější filozofické veřejnosti. *Modrá kniha* byla určena především ve prospěch jeho žáků, aby mezi nimi kolovala. Proto je jeho styl rozsáhlejší a jeho souvislá próza srozumitelnější než způsob skladby *Filosofických zkoumání*. Celé Wittgensteinovo dílo zůstává v mnoha ohledech nejsrozumitelnějším úvodem k jeho pozdější filozofii.

V roce 1960 byly pravidelně k dostání publikace z *Nachlass*. Dílo *Notebooks 1914-1916* (1961) vrhlo světlo na *Tractatus*. Přitom se ukázalo, jak mnoho z témat ve *Filosofických zkoumáních* bylo, alespoň částečně, zakořeněno ve Wittgensteinově vlastním raném díle ve filozofii. Dvě přílohy (*Notes on Logic* a *Notes Dictated to Moore*) jsou nezbytné zejména pro správné pochopení jeho rané kritiky Fregeho a Russella, i když to mělo být mnoho let před tím, než byla plně objasněna. Kniha *Philosophische Bemerkungen* (1964, přeložena jen v roce 1975) ukázala, že pozdější filozofie se neobjevila náhle s Wittgensteinovým návratem k filozofii v roce 1929. Dále bylo na tento raný vývoj vrženo světlo zveřejněním díla *Ludwig Wittgenstein und der Wiener Kreis* (1967), skládající se ze zkrácených poznámek rozhovorů mezi Waismannem s Wittgensteinem, mezi lety 1929- 1932 a *Filozofická gramatika*.

Nicméně *Filozofická gramatika* byla nešťastným tahem. Sestávala z kombinace části *Big Typescript*, což je nekompletnější rukopis (na rozdíl od *Filosofických zkoumání* (část I)), který kdy Wittgenstein sestavil, ve kterém editor překryl dvě přepracovaná vydání úvodních sekcí (*Umarbeitung* a *Zweite Umarbeitung*, nebo *Grosses Format*). Navíc, odstranil tři kapitoly, včetně důležité kapitoly z filozofie, nejdelší sérii po sobě jdoucích Wittgensteinových poznámek na toto téma. Rozhodnutí pro tisk *Big Typescript* v platném znění bylo zavádějící. Přesto, dílo *Grammar* dalo neocenitelné nahlédnutí do vzniku pozdější Wittgensteinovy filozofie jazyka kolem roku 1932-3 a mnoho z nich bylo následně zapracováno do *Filosofických zkoumání*.

Zveřejnění díla *Zettel* (1967) a *Lectures on 'Private Data' and 'Sense data'* (1968) v pozdějších fázích jeho filozofie osvětlilo zejména rozmanité otázky vložené do

argumentů soukromého jazyka. Vydání jeho posledních poznámek, *O jistotě* (1969) odhalilo nové téma. Tvoří neuspořádané kritické zkoumání aspektů fundamentalismu v epistemologii, jistoty a jeho odůvodnění. Tento svazek byl jen mírným dopadem na anglofonní filozofii, ale byl a nadále je široce diskutovaným v Německu. Ovšem v polovině roku 1970 zájem o Wittgensteinovu práci odeznívá. Publikace studentských přednášek *Wittgenstein's Lectures on the Foundations of Mathematics, Cambridge, 1939* (1976), *Wittgenstein's Lectures, Cambridge 1932-35* (1979) a *Wittgenstein's Lectures, 1930-32* (1980) byly sice neocenitelné, ale nic nezastavilo příliv vědecké emulace, která nahradila analýzu, která byla charakteristickou pro období po druhé světové válce v Británii (a v menší míře ve Spojených státech, kde post-pozitivistická filozofie byla převládajícím trendem).¹⁴

Skutečnost, že se Wittgenstein rozhodl nezveřejnit žádnou ze svých pozdních prací během svého života znamená, že nemůže odstranit nesprávné interpretace svého myšlení.

2.1.5 Wittgensteinovi žáci

Vliv Wittgensteinovy filozofie pod vedením jeho práce byl velmi podporován spisy a učením jeho žáků, z nichž mnozí obsadili pozice v oblasti filozofie po celém světě. Předávali další generaci hodně o tom, co se naučili od Wittgensteina, a to nejen jejich přednáškami a spisy o jeho filozofii, ale i jejich vlastní tvůrčí prací, která různými způsoby a v různé míře nesla punc svého vlivu. Na druhé straně, mnoho z jejich žáků přispělo jak k prosazování Wittgensteinových studií, tak i k rozvoji toho, co lze nazvat ‚Wittgensteinovská filozofie‘. Mezi těmi, kteří navštěvovali jeho přednášky a kurzy v období 1939-47 byli Anscombová, Brach, Jackson, Kreisel, Lewy, Mace, Malcolm, Toulmin a von Wright.

---

¹⁴ HACKER, P.M.S. *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

Po Wittgensteinově odchodu do ‚důchodu‘ se jeho nástupcem na profesorský post v Cambridge stal **G. H. von Wright**. V letním trimestru 1947 se Wittgenstein rozhodl, že se své profesury vzdá a Georgu von Wrightovi sdělil, že by byl rád, kdyby se stal jeho nástupcem. Ačkoli měl von Wright profesuru jen tři a půl roku před návratem do Finska, jeho následný příspěvek k Wittgensteinovu studiu a Wittgensteinianově filozofii byl skvělý. Byl to on, kdo vypracoval konečný seznam Wittgensteinova díla (*Nachlass*), stanovil datování a vztah mezi mnoha různými svazky rukopisů, poznámek. Jeho eseje velmi osvětlily Wittgensteinovu práci. Ze všech Wittgensteinových žáků je von Wright tím, který je Wittgensteinem ovlivněn nejméně. Jeho autoritativní, strohé, světelné psaní je zcela bez Wittgensteinova žargonu a stylu. Během svého působení v Cambridge pokračoval v práci na indukci, psal o problémech ve filozofii logiky, a začal svou celoživotní práci o deontické logice, kterou prakticky vynalezl. Přesto poznamenal, že ze tří učitelů, kteří na něj měli formativní vliv (Kaila, Moore a Wittgenstein), ho naučil nejvíce Wittgenstein, který formoval jeho pojetí filozofie. Nicméně vliv pozdější Wittgensteinovy filozofie však není v časných spisech von Wrighta. Tak tomu nebylo až do jeho velké práce o axiologii *The Varieties of Goodness* (1963). Kniha je exemplárním příkladem jemné, sofistickované analýzy.¹⁵

V roce 1952 se **John Wisdom** stal nástupcem von Wrighta v někdejší Wittgensteinově předsednické židli v Cambridge, na které působil až do roku 1969, kdy přijal místo na univerzitě v Oregonu. Jeho spisy z pozdních let 1930-1940, obzvláště jeho sled prací na téma *Other Minds*, daly filozofům, kteří byli mimo okruh Wittgensteinových žáků nějakou představu o tom, co později Wittgenstein dělá.

Wisdom byl následován v roce 1970 dalšími z Wittgensteinových žáků, především **Elizabeth Anscombovou**. Ta byla nepřímo zodpovědná za to, že byl Wittgenstein v roce 1949 do Oxfordu vůbec pozván. Sama studovala v St. Hugh's College v Oxfordu a v roce 1942 přišla do Cambridge, kde navštěvovala i Wittgensteinovy semináře. A když pak v roce 1944 obnovil svoji učitelskou činnost, patřila do okruhu jeho nejhörlivějších posluchačů. V letech 1946/47 byla Anscombová opět v Oxfordu, kde získala stipendium na Somerville College; jednou týdně dojížděla do Cambridge, kde se účastnila Wittgensteinových seminářů v nejužším kroužku. Anscombová se zařadila k Wittgensteinovým nejbližším přátelům, ač ten jinak choval vůči intelektuálně založeným ženám, a obzvláště vůči filozofkám, hluboký odpor.

---

¹⁵ **HACKER, P.M.S.** *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

Wittgenstein ji ‚pocitil‘ tím, že ji takřkajíc prohlásil za ‚muže‘ a láskyplně jí pak říkal ‚old man‘. – ‚*Díky Bohu, že jsme tu teď bez žen,*‘ řekl jí jednou při přednášce, když s ulehčením zjistil, že na ni nepřišla žádná studentka.¹⁶

Její první kniha *Intention* (1957) oživila zájem o analýzu intencionality a úmyslného jednání. Další svazek *An Introduction to Wittgenstein's Tractatus* (1959), ačkoli byl mnohými chybně pochopen, stimuluje obnovu rostoucího zájmu o první Wittgensteinovské mistrovské dílo. Mnoho z jejích četných prací pěstuje zárodky rozptýlené mezi Wittgensteinovými spisy k podkopání přijatých filozofických názorů, a k poskytnutí konstruktivní alternativní analýzy. S odchodem Anscombové do penze v roce 1986, ‚Wittgensteinovská linie‘ v Cambridge skončila.¹⁷

Rush Rhees, který již před válkou opustil Cambridge, aby mohl učit ve Swansea, významně přispěl k transformaci katedry filozofie ve Swansea na pozoruhodné centrum pro vývoj Wittgensteinovských myšlenek, a to zejména ve filozofii náboženství (např. spisy D. Z. Phillipse), etiky a psychoanalýzy (zejména trilogie o Freudově myšlence napsané I. Dilmanem, Wisdomovým žákem, který byl hodně ovlivněn Theesem). Jeho publikační činnost nebyla nikterak rozsáhlá, ale jeho učení bylo vlivné. Jeho znalosti ve Wittgensteinově díle *Nachlass* byly velmi užitečné pro mnoho Wittgensteinových učenců a překladatelů. V roce 1966 odešel do penze, a opustil Swansea v roce 1970, aby mohl žít v Londýně, kde na chvíli vedl semináře spolu s jeho významným a vynikajícím žákem Peterem Winchem. Časopis *Philosophical Investigations*, editovaný D. Z. Phillipsem spolu s dalšími členy oddělení ve Swansea, poskytlo platformu pro Wittgensteinová studia.¹⁸

Za osobní předání Wittgensteinových, nebo alespoň ‚Wittgensteinovských‘ nápadů do Oxfordu před zveřejněním posmrtných prací vděčíme hodně Rylovi, ale více Waismannovi a Anscombové. **Stephen Toulmin** a **George Paul** také hráli v tomto ohledu významnou roli. Toulmin přednášel filozofii vědy v Oxfordu v letech 1949 až 1955. Jeho dvěma ústředními díly jsou *The Place of Reason in Ethics* (1950), které psal zatímco byl ještě v Cambridge a *The Philosophy of Science* (1953). Obě knihy vděčí za svůj vliv právě Wittgensteinovu vyučování. George Paul přišel do Oxfordu po válce a pokračoval v postgraduálním studiu na University College. Jak Ryle poznamenal, znal

---

¹⁶ **MONK, Ray.** *Wittgenstein : úděl génia.* Praha : Hynek, 1996. s. 498

¹⁷ **HACKER, P.M.S.** *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy.* Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

¹⁸ **HACKER, P.M.S.** *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy.* Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

sám, nikoli pouze z doslechu, dílo *The philosophical voices of Wittgenstein's Cambridge*. Nicméně psal málo a vlivným se stal především díky své výuce a diskusím.¹⁹

V USA v období po druhé světové válce se **Black** a **Malcolm** zasloužili o přetvoření filozofického oddělení na Cornell University v jednu z předních filozofických škol v Americe a vytvořili z něj vůdčí centrum pro studium ‚Witgensteinovské‘ filozofie. Blackovo dílo *A Companion to Wittgenstein's Tractatus* (1964) bylo významným přínosem ke studiu této práce. Jeho početné eseje z filozofie jazyka, analýzy, metafory, vágnosti a indukce představuje něco z Wittgensteinova vlivu. Nicméně vůdčím ‚Witgensteinovským‘ filozofem v USA byl bez pochyby Malcolm. Jeho spisy, proslulé pro svou srozumitelnost a jednoduchost vyjádření, vynikaly především v epistemologii a filozofii psychologie. Početné naučné spisy byly věrným objasněním Wittgensteinových myšlenek, především v kapitolách vztahujících se k argumentům ohledně soukromého jazyka (*The Privacy of Experience* (1967), *Wittgenstein on the Nature of Mind* (1970)). *Dreaming* (1959) je dílo, ve kterém se pokusil předvést neuváženost Decartova skeptického argumentu. Kniha vzbuzovala dlouhou, silnou polemiku ohledně kritéria snění, a ohledně vztahu mezi kritériem, verifikací a smyslem. Jeho kniha *Memory and Mind* (1977), psaná silně pod Wittgensteinovým vlivem, je nicméně originální a komplexní prací na téma, kterého se Wittgenstein sám dotkl jen mimochodem. Jeho životopisný esej *Ludwig Wittgenstein: A Memoir* (1958) byl uznávaný jako klasika svého žánru. *Nothing is Hidden: Wittgenstein's Criticism of his Early Thought* přezkoumala do detailu Wittgensteinovu vlastní kritiku *Tractatu* a významně přispěla k pokračující diskusi o vztahu mezi dvěma Wittgensteinovými hlavními díly. Ve svých esejích se později představil jako neúnavný kritik ustupujícího materialismu ve filozofii mysli. Malcolm odešel z Cornellu v roce 1978 a emigroval do Británie. Byl jmenován hostujícím profesorem na King's College v Londýně, kde pokračoval v učení a zůstal zde až do své smrti v roce 1990.²⁰

Ostatní z Wittgensteinova okruhu měli menší vliv, ale přesto stojící za zmínku, a to zejména v USA. **O. K. Bouwsma**, i když není Wittgensteinovým žákem, s ním vedl četné rozhovory během Wittgensteinovy návštěvy Malcolma na Cornellu v roce 1949 a znovu, když byl Bouwsma v Oxfordu v roce 1950-1. To změnilo jeho filozofické

---

¹⁹ HACKER, P.M.S. *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

²⁰ HACKER, P.M.S. *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

názory. Díky jeho učení na univerzitách v Nebrasce a Texasu, stejně jako jeho esejům (*Philosophical Essays* (1965)), přenášel inspirovaný přístup k filozofii ke svým žákům. Pojetí filosofie, které odvodil od Wittgensteina, bylo v některých ohledech podobné spíše Wisdomově a Waismannově pozdější práci, než Wittgensteinovi.²¹

Ambrosová, ze Smith College, spolu se svým manželem Morrisem Lazerowitzem, byla také jednou z Wittgensteinových žáků a přispěla do diskuse a objasnění Wittgensteinových myšlenek v USA. Její spisy týkající se jeho filozofie matematiky, z nichž některé jsou znovu uvedeny v *Essays in Analysis* (1966) a *Essays in the Unknown Wittgenstein* (1984), byly první úspěšné pokusy o objasnění některých aspektů jeho nepochopitelné úvahy o matematice. Její vydání přednášek *Wittgenstein's Lectures: Cambridge 1932-35* přidalo cenný vhled do vývoje Wittgensteinova myšlení.²²

Ostatní žáci měli menší vliv nebo nepracovali tolik ‚Wittgensteinovským‘ směrem. V Británii byla nepochybně velmi vlivná Geachova práce ve filozofii logiky a jazyka, ale byla pravděpodobně více než Wittgensteinem, inspirována Fregem. **Geach** se pokusil ‚naroubovat‘ Wittgensteinovy nápady na Fregovské základy. Jeho kniha *Mental Acts* (1957) má, na druhé straně, rozpoznatelnou Wittgensteinovskou náklonnost.²³

Wittgenstein v Oxfordu přednášel pouze jednou (pro Jowett Society v roce 1947). V roce 1930 byl Wittgensteinův vliv v Oxfordu omezen na Ryla a na Ayerův zájem o *Tractatus* a logický pozitivismus. O deset let později se situace změnila. Nyní je dle mého názoru nutné objasnit období poválečné filozofie v Oxfordu, a její bohatství.

---

²¹ **HACKER, P.M.S.** *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

²² **HACKER, P.M.S.** *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

²³ **HACKER, P.M.S.** *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

2.2 Filozofie v Oxfordu (1945-70)

Řekne-li se ‚Oxfordská škola‘, vybaví se mi J. L. Austin, který je klasickým případem obhajoby přirozeného jazyka, což je hlavní úkol oxfordské filozofie. Zastánci přirozeného jazyka se snaží z filozofie jazyka vytvořit jakousi lingvistiku, která bude ukazovat, jak se jazyk správně používá. Kritizovali budovatele ideálního jazyka a zároveň museli čelit kritice představy obratu k jazyku. Představitelé oxfordské filozofie říkají, že filozofové zbytečně vytrhávají slova z jejich kontextu, dělají z nich filozofický žargon, čímž vznikají nesmyslné otázky, a oni na ně podávají nesmyslné odpovědi. Filozofické problémy jsou podle nich jakási ‚neuróza‘ a my se musíme podívat na to, jak tato ‚neuróza‘ (resp. filozofické problémy) vzniká, a snažit se ji odstranit. Filozofie by vůbec neměla zasahovat do fungování jazyka, jediné, co by mohla dělat, je popisovat ten jazyk. Nyní by bylo příhodné nastínit, co se odehrávalo v Oxfordu v poválečném období.

V roce 1939 měla filozofie v Oxfordu nakročeno k renesanci, která se ovšem zpozdila kvůli válce. Nicméně, takto pozastavené tvůrčí schopnosti proudily po oživení vysokoškolského života o to silněji. Mladší generace se vrátila k filozofickým dílům, která během válečného stavu stačila vyžrát, a Oxford mohl po druhé světové válce spatřit velkolepý filozofický rozkvět.

V roce 1945 Ayer napsal: *„Filozofické klima prošlo drastickou změnou. Nešlo jen o to, že starší muži zemřeli nebo jsou již vysloužilými. Jejich životní postoj zmizel s nimi“*.²⁴ Přední členové ‚Wee Teas‘ (touto dobou doslova starší generace) a Berlin-Austin Group, spolu s přílivem nově jmenovaných kolegů a lektorů, někteří z okruhu Wittgensteina (Waismann, Paul, Anscombová, Toulmin), někteří z předválečného ročníku (H. L. A. Hart, J. O. Urmson, Strawson), někteří z bezprostřední poválečné provenience (R. M. Hare, D. F. Pears G. J. Warnock), přetvořili filozofii v Británii a ovlivnili praxi filozofie po celém anglicky hovořícím světě.

Gilbert Ryle, který byl v roce 1945 jmenován předsedou Waynflete Chair a po Moorovi převzal redigování časopisu *Mind* (1947-1971), byl vůdcem filozofie v Oxfordu v poválečném období. Ryle už ve své práci, která vedla až k vydání *The Conception of Mind*, vytvářel něco, co bylo možná první systematickou a velmi rozsáhlou aplikací nového filozofického stylu velkých tradičních problémů. V jeho inaugurační přednášce bylo zřejmé, že upustil od zbytků logické analýzy. Prohlásil, že

---

²⁴ **AYER, A. J.** *Part of my life : the Memoirs of a Philosopher*. London : Collins, 1977. s. 294.

úkolem filozofie je mapovat logické síly myšlenek. Říká, že filozofické problémy jsou vyvolány různými typy zmatků (nebo kategoriemi chyb). To má za následek absurdity a paradoxy. Mezníkem v dějinách dvacátého století filozofické psychologie se stala jeho kniha *The Concept of Mind* (1949).²⁵

Jestliže Ryle vedl ‚revoluci ve filozofii‘ v Oxfordu, **John Langshaw Austin** vedl mladší generaci ‚revolucionářů‘. Obě dvě skupiny jsou navzájem slučitelné, přesto se jedná o dvě naprosto rozdílné cesty. Austin byl členem na Magdalen, kde zůstal až do jmenování předsedou ‚White’s Chair in Moral Philosophy‘ v roce 1952. Rok 1950 je charakteristický jeho největším vlivem v Oxfordu, částečně prostřednictvím jeho slavných ‚Saturday Morning Meetings‘, (touto dobou) legendární přednášky, které organizoval a vedl pro soudobé a juniorské neodborné kolegy na fakultě. Přednášky byly vedeny k intelektuální stimulaci všech zúčastněných, k vyjádření a aplikaci jeho metod, k přesvědčení všech, že existuje možnost uniknout pryč od známých a letitých chybných sporů a zaměřit se místo toho na otázky, které by mohly být vyřešeny pečlivou prací. Mezi těmi, kteří se účastnili jeho ‚Saturday Mornings Meetings‘ v průběhu let byli Dick, Grice, Hampshire, Hare, Hart, Nowell-Smith, Paul, Pears, Strawson, Urmson, Warnock a Woozley. Diskutované předměty se pohybovaly široko daleko, včetně textů, jako je Aristotelova *Etika*, Fregeho *Základy aritmetiky*, Chomského *Syntaktické struktury* a Wittgensteinova *Filozofická zkoumání*.

Nemůže být pochyb o tom, že Austinova ‚Saturdays Mornings Meetings‘ velmi ovlivnila účastníky, a skrze ně průběh filozofie v Oxfordu a jinde. „*Jeho sobotní dopoledne s jeho vrstevníky a juniory*“, vzpomínal později Ryle, „*brzy plodí nikoli jednomyslnosti, ale nadšení*.“²⁶

Pro nezasvěcence vypadalo Austinovo setkání opravdu jako ohnisko toho, co je nazýváno jako tzv. ‚Oxford Ordinary Language Philosophy‘. Mezi filozofy Oxfordu, kteří se zabývali kontrolou využití slova byli i ti, kteří tíhli k Rylovi a Wittgensteinovi, spíše než k Austinovi, a rozdíly mezi nimi nebyly zdaleka triviální. I v rámci skupiny tam bylo hodně rozmanitých názorů a přístupů, jež jsou zřejmé ze spisů takových osobností, jakými jsou Grice, Strawson, Hampshire, Hart, Hare, Pears a Warnock.

‚Oxfordská filozofie‘ se stala jakýmsi dogmatickým závazkem vyloučit jakoukoliv odbornou terminologii ve filozofii. Pouhý pohled na *Jak udělat něco slovy*

---

²⁵ HACKER, P.M.S. *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

²⁶ RYLE, G. *Aspects of the Philosophy of Mind*. United Kingdom : John Wiley And Sons Ltd, 1993. s. 104f.

(1962) stačí k ukázání, že Austin nemá námitky k zavedení technické terminologie, podle toho kde a kdy je to užitečné; další členové skupiny, jako jsou Strawson, Hart a Grice, vážali zavést vlastní technickou terminologii v jejich spisech. Námitka byla proti předčasnému zavádění špatně definovaného nebo zbytečně technického žargonu.

Austin publikoval pouze sedm prací během celého svého života, z nichž *Other Minds* (1946), *Ifs and Cans* (1956) a *A Plea for Excuses* (1956) byly kvalitní a nejlivnější, pozdější práce obsahují jeho největší podrobné metodické úvahy. První z nich byla útokem na smyslové datum teorie vnímání a hlavním cílem jsou Ayerovy *Základy empirických poznatků*. V průběhu své destruktivní kritiky také osvětlil mnoho percepčních a s vnímáním souvisejících pojetí: na rozdíly mezi podvodem, iluzí a halucinací; mezi tím, jak něco vypadá, jeví se nebo se zdá; mezi ‚přímé‘ a ‚nepřímé‘, ‚opravdové‘ a ‚falešné‘ vnímání; a na pojem ‚skutečný‘ (pravda, správné, pravé) a jeho různé protiklady (umělé, falešné, nepravdivé, nepravé, předstírané, atd.). *Jak udělat něco slovy* je naopak konstruktivní.

Friedrich Waismann přišel do Oxfordu v roce 1940 po dvou letech strávených v Cambridge, kde se jeho vztah s Wittgensteinem stal napjatým a nešťastným. Zůstal v Oxfordu až do své smrti v roce 1959. Získal post odborného asistenta ve filozofii matematiky v roce 1950, a později se stal lektorem filozofie vědy (1955-9). I když v této fázi došlo k hlubokému osobnímu rozporu mezi ním a Wittgensteinem, a přestože nyní vyvíjel svou vlastní nezávislou filozofii, představoval hlavní zdroj Wittgensteinových nápadů v Oxfordu.²⁷

Alfred Jules Ayer, který byl zvolen na post vědeckého pracovníka ve Wadham v roce 1945, setrval v Oxfordu pouhý rok před tím, než se stal předsedou na University College v Londýně. Zatímco tam proměnil University College v jednu z předních filozofických škol v Británii, která přibrala mezi své členy osobnosti, jako byli (mimo jiné) Hampshire a Richard Wollheim. Ayerovo dílo *The Problems of Knowledge* (1956) vrátilo filozofický skepticismus zpět na program britské analytické filozofie.

Ayer se vrátil do Oxfordu, kde se roku 1959 stal profesorem Wykehamovy logiky na univerzitě v Oxfordu, částečně motivovaný touhou bojovat proti Austinovu vlivu. V této fázi jeho kariéry opustil mnoho z principů logického pozitivismu, včetně pojetí filozofie, jež je charakteristické pro Vídeňský kruh. Jeho pozornost se stáčela směrem k neo-Russellovské pozici. Ve své inaugurační přednášce *Philosophy and*

---

²⁷ HACKER, P.M.S. *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

Language (1960) vznesl kritický názor, že filozofie je, ve zvláštním smyslu, vyšetřování jazyka. Byl živou kritikou nejen Austina, ale i Wittgensteina a později i Strawsona.

Paul Grice se stal významnou postavou v Oxfordu prostřednictvím svých přednášek a seminářů. Jeho kurzy na témata z filozofické logiky s jeho bývalým žákem Peterem Strawsonem se staly slavnými. Jejich společný dokument *In Defence of a Dogma* (1956) v reakci na útok Quina na životaschopnost distinkce analytických a syntetických rozdílů, udělal hodně pro zastavení vlivu Quinova komplexního empirismu v Británii. Griceovy vzácné dokumenty byly nesmírně vlivné, nejpozoruhodnější z tohoto období je *Meaning* (1957).²⁸

Peter Frederick Strawson se rychle usadil jako vedoucí filozof v Oxfordu, a to díky svému proslulému spisu *On Referring* (1950) ve stejné době, kdy se prosadil Austin svým slavným symposiem o pravdě.

Strawson ve své mistrovské práci *Individuals* (1959) zavedl pojem ‚deskriptivní metafyzika‘ do slovníku filozofie. Kniha byla mezníkem v poválečné oxfordské filozofii, a to především širším rozsahem a svou ambiciózností ve svém úsilí o obecnosti než cokoliv, co bylo v předchozích desetiletích v Oxfordu vydáno.

Stuart Newton Hampshire se vrátil do Oxfordu v roce 1950. Jeho dílo *Thought and Action* bylo publikováno ve stejném roce jako *Individuals*, tedy na přelomu roku 1959. Hampshire zdůraznil, více než kdokoli jiný z jeho současníků v Británii, že důsledky prostého faktu, že jsme ztělesněné, aktivní látky v materiálním světě a jsme si vědomi sami sebe jako takových, a že vnímání není záležitostí pouze pasivní vnímavosti, ale aktivní spoluprací s naším prostředím.²⁹

Herbert Lionel Adolphus Hart opustil kariéru právníka, aby získal post vědeckého pracovníka na New College v roce 1945. Byl také zvolen na post profesora pro Právní vědy v roce 1952. Jeho inaugurační přednáška *Definition and Theory in Jurisprudence* (1953) zapudila hledání analytické definice centrálních pojmů právní vědy. Během právní činnosti aplikoval zkušenosti získané ze současné reflexe ve filozofii jazyka, a to zejména z Austina, Wisdomy, Wittgensteina a Waismanna, k otázce právní vědy.

---

²⁸ HACKER, P.M.S. *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

²⁹ HACKER, P.M.S. *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

2.3 Wittgenstein a poválečná filozofie v Oxfordu

Dosud jsem nastínila vývoj analytické filozofie v Oxfordu a zběžně jsem se zmínila o vlivu pozdější Wittgensteinovy filozofie. Mezi lety 1945 až 1953 se většina filozofů v Oxfordu o Wittgensteinově práci dozvíдалa od jiných filozofů, kteří Wittgensteina osobně znali, nebo byli členy jeho kruhu, nebo se o něm dočetli ve svých spisech, v jiných případech se o Wittgensteinovi dozvídali z rukopisů *Modrá kniha*, *Hnědá kniha* a z poznámek Wittgensteinových studentů. Nicméně, tyto práce nejsou srovnatelné s *Filosofickými zkoumánými* nebo s následným proudem Wittgensteinových posmrtně vydaných publikací.

V roce 1953 filozofie Oxfordu prosperovala jako nikdy předtím, a to hlavně díky tomu, že byla ovlivněna Wittgensteinovými nápady, ale přesto stále vynikala výrazným profilem sobě vlastním. Poté, co se Wittgensteinova díla objevila v Oxfordu, však nedopadla na úrodnou půdu, přesto společnost pomalu vstřebávala první výsledky Wittgensteinových nápadů, které jsou částečně přinášeny i jeho následovníky.

Všudypřítomný Wittgensteinův vliv je evidentní ještě před zveřejněním *Filosofických zkoumáných*, a to v kdysi slavném sborníku *Logic and Language*. Cílem sbírky bylo prezentovat obraz moderního hnutí v britské filozofii a jedním z kritérií pro výběr bylo, že sbírka by měla obsahovat maximální počet předmětů, které byly neustále doporučovány žákům jejich lektory. Z devíti zahrnutých dokumentů jich bylo sedm psáno autory, kteří studovali u Wittgensteina; jmenovitě: Ryle, Findlay, Margaret Macdonald, Paul, Waismann a Wisdom.

Mezi těmi, kdo předávají Wittgensteinovy nápady do Oxfordu po roce 1939, byl **Friedrich Waismann** mezi těmi nejvlivnějšími. V letech 1929 až 1936 velmi úzce spolupracoval s Wittgensteinem na nešťastném projektu *Logik, Sprache, Philosophie*, který byl v roce 1938 uveden jako *Proto-Philosophical Investigations*. I když Waismann ukázal strojopis některým ze svých přátel v Oxfordu, kniha byla zveřejněna až posmrtně v roce 1965 pod názvem *The Principles of Linguistic Philosophy*. V této fázi si bohužel zřejmě nikdo nebyl vědom jejího původu ani jejího původního účelu. Její vliv byl zanedbatelný.

Waismannova přítomnost v Oxfordu ale důležitá byla, neboť, i když jeho vlastní myšlenky se vyvíjí jiným směrem než ty Wittgensteinovy, byl dobře informován o Wittgensteinově filozofii po roce 1930, a tyto znalosti předával ve svých přednáškách a kurzech.

Waismannovy spisy *Verifiability* (1945) a *Language Strata* byly kritikou ‚tractatovské‘ koncepce pozitivistických a behavioristických pokusů vyřešit problémy významu. Mělo by být jasné, že tato koncepce je daleko od filozofie pozdějšího Wittgensteina.

Waismann byl opravdu dychtivý distancovat se od Wittgensteina, jak je patrné i z jeho spisu z roku 1956 *How I see Philosophy*. Tato studie mohla být napsána jen někým hluboce spjatým s Wittgensteinem, nicméně brání nápadně odlišnou koncepcí, která je spřízněna s Wisdomem. Podle Waismanna není cílem filozofie udržet krok s Wittgensteinem a dosažení přehlednosti, ale cílem je spíše porozumění a vidění nových souvislostí.

Waismann se distancoval od Wittgensteina nejen v jeho spisech z oblasti filozofie jazyka, ale také v jeho přednáškách o filozofii matematiky. V polovině roku 1950 navrhoval zvláštní formu konstruktivního platonismu. Ve výslovné opozici vůči Wittgensteinovi argumentoval, že i když jsme to my, kdo vytváří číselné řady, nemáme žádný výběr, žádný jiný způsob, jak postupovat.

Dalším, kdo se od Wittgensteina učil, byl **Gilbert Ryle**, ačkoli to, co se naučil, si přetvořil dle svého vlastního obrazu. Jak sám řekl, rozhodl „vyhýbat se tomu, stát se něčím ozvěnou, ačkoli se jedná o génia a přítele“.³⁰ Jeho centrální zaujetí pro hranici mezi smyslem a nesmyslem pocházelo z jeho čtení *Tractatu*, ale bezpochyby se hodně obohatil především svým kontaktem s Wittgensteinem během roku 1930. Samozřejmě vzdálenost, kterou ušel, ať už s Wittgensteinovou pomocí nebo bez ní, od *Systematically Misleading Expressions* (1932) přes *Philosophical Arguments* (1945) k *Dilemmas* (1954) byla velmi dlouhá. Pojetí filozofie, které navrhoval ve své inaugurační přednášce a ilustroval v *The Concept of Mind* nese rozpoznatelnou spřízněnost s Wittgensteinovým pátráním po zřetelné, přehledné reprezentaci našeho použití slov v dané oblasti projevu.

V *The Concept of Mind* můžeme objevit četné paralely mezi Rylovým a Wittgensteinovým nakládáním s problémy - například, analýza pochopení, částečného porozumění a nedorozumění.³¹

Poslední hlavní postavou, na kterou se zaměřím, je **P. F. Strawson**. Strawson uznává Aristotela, Huma, Kanta a Wittgensteina jako primární inspirátory svého

---

³⁰ RYLE, G. *Collection of Critical Essays*. London : Macmillan, 1971. pp. 1-15

³¹ HACKER, P.M.S. *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

myšlení. Ale v každém případě, vše co se naučil od těchto velkých předchůdců, zcela integroval do své prosté, abstraktní a elegantní argumentace a reflexe. Na rozdíl od Austina a Wittgensteina, Strawson sdílel a obdivoval Kantovu snahu o maximální obecnost.

V jeho nejvlivnější knize *Individuals* se výraz ‚metafyzika‘ stal po několika desetiletích opět úctyhodným. Možná, že zavádějícím způsobem, protože ‚deskriptivní metafyzika‘, jak Strawson představil termín, nemá za cíl popsat nejvíce obecná fakta o světě, natož dosáhnout transcendentní pravdy. To, o co se snaží, je popis nejobecnějších rysů našeho myšlení o světě, nebo ve Strawsonovském stylu, našeho konceptuálního schématu.

Strawsonova velmi obecná ‚metafyzická‘ tvrzení, pokud jsou správná, jsou z Wittgensteinovského hlediska velmi obecným popisem ‚gramatických‘ spojení mezi výrazy nebo typy výrazů v naší řeči - nebo jakýkoli jazyk, ve kterém je možné popsat zkušenost a její objekty.

Podobně jako Wittgenstein, Strawson odmítá názor, že filozofie je kontinuální s vědou, nebo že může přinést nové poznatky o světě. Jeho cílem je pochopení, nikoli znalosti. Místo, kde se na této úrovni obecnosti liší od Wittgensteina, je obecnost jeho přání, kterými jsou „*snaha navázat spojení mezi hlavními strukturálními rysy nebo prvky našeho konceptuálního schématu - projevovat se, zapisovat se jako přísný deduktivní systém, jako souvislý celek, jehož části se navzájem doplňují a vzájemně do sebe zapadají srozumitelným způsobem*“. To, jak tvrdí, je „*hlavním, úkolem analytické filozofie*“.³²

Ostatní postavy oxfordské filozofie vykazují podobné rysy. Bylo by možné jejich práci také zkoumat, sledovat spřízněnost a rozdíly s Wittgensteinem v Hampshireově díle *Thought and Action*, odhalovat podobné znaky Wittgensteinova a Waismannova vlivu v Hartových spisech. Je to možné, ale myslím, že zbytečné. Celkový obraz analytické filozofie Oxfordu a způsob, jakým se Wittgensteinovy filozofické myšlenky dostaly do Oxfordu je, doufám, jasné. Některé osobnosti přijaly hodně z toho, co pochopily a změnilo to jejich vlastní cíl. Někteří, jako Austin a Grice, se pohybovali po vlastní cestě, s lhostejností k Wittgensteinovi, někdy souběžně s ním, někdy okrajově. Jiní, jako Ayer, argumentovali značně proti Wittgensteinovi. Vedlejší

---

³² STRAWSON, P. F. *Skepticism and Naturalism : some Varieties*. London : Methuen, 1985. s. 23.

postavy v Oxfordu, z nichž některé byly zmíněny jen okrajově, se hodně přizpůsobily Wittgensteinovým nápadům a ‚Wittgensteinovské‘ nápady byly široce diskutovány. Docházelo často ke sblížení s Wittgensteinovými názory, ale někdy se zdály být i protichůdné.³³

---

³³ srov. **HACKER, P.M.S.** *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

3 Výklad a interpretace Wittgensteinových koncepcí

Wittgensteinova filozofická osobnost se neúprosně promítá do jeho filozofického myšlení i do jeho díla. Wittgenstein čerpal nejen ze svých zkušeností, ale především z náboženství a mysticismu, čímž se dostával do střetu se svým intelektuálním myšlením. Uvažoval o metafyzice jako o jakémsi druhu magie, a to v takovém smyslu, že chtěl do svých slov ‚přičarovat‘ něco vyššího, jako to činil třeba v *Tractatu*. S mystičnem se u Wittgensteina můžeme setkat i v souboru poznámek *O jistotě*.

Wittgenstein si prošel dvěma pro něj a pro filozofii zásadními obdobími, která jsou umocněna jeho dvěma nejvýznamnějšími díly. První, nebo-li rané období, je charakteristické Wittgensteinovou snahou o nalezení ideálního jazyka, ke které ho dovedla jeho představa jazyka jako uceleného systému, pro který platí stejná pravidla. Náš běžný jazyk nás podle Wittgensteina vede ke vzniku filozofických problémů, které je třeba rozpustit. Vyvrcholením celého tohoto období je *Tractatus*, rozsáhlý soupis strukturovaných poznámek sestavených tak, že jsou komentářem k sedmi větám.

Některé z těchto svých představ opouští ve svém druhém, pozdním období, pro které je zásadní jeho rozsáhlejší dílo, *Filosofická zkoumání*. Tato fáze jeho filozofického myšlení opouští původní ‚tractatovské úsilí‘ o vybudování ideálního jazyka a zpracovává řadu různých témat, jejichž záměr je vyjádřen pojmy – jednání podle pravidla, řečové hry, gramatika a pravidla, životní forma. Tato témata se objevují ve většině jeho pozdních spisů.

Nyní zhodnotím Wittgensteinovu práci v jeho pozdní filozofii a pokusím se objasnit zmíněné klíčové pojmy, ale pro lepší orientaci nejdříve zhruba nastíním důvody, proč opouští ‚tractatovský obraz ideálního jazyka‘ a plynule se dostává ke svému druhému dílu *Filosofická zkoumání*.

3.1 Opuštění tractatovského projektu

Wittgensteinův *Tractatus* je veden myšlenkou zkonstruovat jazyk, který by byl dokonalý, resp. ideální. Nejprve se pokusím nastínit, co pro Wittgensteina jazyk znamenal a jak ho vůbec chápal, a potom představím jeho snahu o vytvoření ‚ideálního jazyka‘.

Jednou věcí, kterou Wittgenstein zdůrazňuje je, že si filozofové musí mnohem jasněji uvědomit, že jazyk je prostředek, se kterým je třeba zacházet velmi opatrně, jestliže se chceme vyhnout závažným chybám ve filozofii. Stejně jako např. stavitel se musí naučit, jak používat nejen nástroje svého řemesla, ale také to, jak se jeho nástroje dají používat i pro zvláštní účely, a podobně je tomu i v případě jazyka. To znamená používat jazyk jako nástroj filozofie, protože takto musí znát konkrétní účel filozofie. Účely každého nástroje nelze redukovat jen na jeho použití.

Wittgenstein si je vědom nedokonalosti našeho běžného jazyka, a tak se snaží vybudovat jazyk, který by byl dokonalý a neobsahoval by rysy běžného jazyka, které vedou ke vzniku filozofických problémů. Základní rysy běžného jazyka jsou patrné v *Tractatu*:

§3.323 V běžném jazyce se velmi často stává, že to samé slovo označujeme různými způsoby, nebo že dvě slova, která jsou označována různými způsoby, se ve skutečnosti používají pro označení jedné a té samé věci.

Tak se slovo „je“ objevuje jako spona, jako znak rovnosti a jako výraz existence; ‚existovat‘ jako nepřechodné sloveso, ‚jakým je sloveso ‚ist‘; ‚totožný‘ jako přídavné jméno; hovoříme o něčem, ale též o tom, že se něco děje.

(Ve výroku ‚Zelený je zelený‘, v kterém první slovo je vlastní jméno a druhé přídavné jméno, nemají tato slova jen různý význam, ale jsou rozličnými symboly.)³⁴

---

³⁴ WITTGENSTEIN, L. *Tractatus logico-philosophicus*. Praha : OIKOYMENH, 1993.

Wittgensteinův ideální jazyk je vázán na logiku, a jako takový musí striktně dodržovat pravidla logiky, neboť to, co porušuje pravidla logiky, není v jazyce vůbec vyjádřitelné. Pro jazyk jsou tedy velmi podstatná pravidla logiky.

§3.032 Zobrazit v jazyce něco „odporujícího logice“ je právě tak nemožné, jako v geometrii zobrazit pomocí souřadnic útvar odporující zákonům prostoru, nebo uvést souřadnice bodu, který neexistuje.³⁵

Právě ideální jazyk nám umožňuje vést pomyslnou hranici mezi tím, co lze jasně myslet a jazykově vyjádřit a tím, o čem je nutno mlčet. Tím tedy umožňuje i vyřešit filozofické problémy jednou pro vždy, protože filozofické problémy vznikají právě z nesprávného pochopení a používání jazyka.

§4.003 Většina vět a otázek, které byly napsány o filozofických věcech, není nepravdivá, nýbrž nesmyslná. Nemůžeme proto vůbec takové otázky zodpovědět, nýbrž jen prokázat jejich nesmyslnost. Většina otázek a vět filozofů spočívá v tom, že nerozumíme naší jazykové logice.³⁶

„Tractatovský“ názor, že filozofické problémy vznikají naším nepochopením logiky jazyka, Wittgensteinovi vydržel po celou dobu jeho filozofické praxe. Filozofické problémy vznikají jednoduše tak, že vytrháváme slova z jejich kontextů a neadekvátně je používáme v jiných kontextech, neboli v jiných jazykových hrách, a tak vznikají filozofické problémy. Cílem filozofie je najít smysluplné východisko ze zajetí jazyka, do kterého jsme se dostali lehkovážným používáním řeči.

§115. Byli jsme drženi v zajetí určitým obrazem. A z toho jsme se nemohli vymanit, neboť tkvěl v naší řeči, a ta jako by nám ho jen neúprosně opakovala.³⁷

Ve skutečnosti žádné filozofické metody neexistují, ale existují metody, které fungují jako terapie. Při „dělání filozofie“ můžeme působení těchto metod přirovnat k lékaři, který využívá terapie, aby vyléčil onemocnění. Když si člověk počíná ve

³⁵ WITTGENSTEIN, L. *Tractatus logico-philosophicus*. Praha : OIKOYMENH, 1993.

³⁶ WITTGENSTEIN, L. *Tractatus logico-philosophicus*. Praha : OIKOYMENH, 1993. s. 44.

³⁷ WITTGENSTEIN, L. *Filozofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 65

filozofii v tomto duchu, zjistí, že filozofický problém namísto toho, aby byl řešen na základě některých těžko pochopitelných a nepřesvědčivých teorií znalostí, tak prostě zmizí. Stejně jako zmizí nemoc po léčení lékařem pomocí terapie. Když je dosaženo úplné srozumitelnosti, nebo alespoň do jisté míry, pak filozofické problémy zmizí. Tyto problémy mohou zmizet, a to nikoli přibližováním se k jakékoli teorii, ale tak, že se podíváme na fungování našeho jazyk tak, abychom ho rozpoznali. Podle Wittgensteina nejsou žádné tzv. filozofické problémy, které by nemohly ‚zmizet‘ pomocí terapie.

Wittgenstein ukazuje, že filozofické problémy jsou v jazyce nevyslovitelné, proto říká, že co nelze říci jasně, o tom je třeba mlčet. Tyto problémy musíme ‚rozpustit‘ a to tak, že odstraníme nedorozumění, která je způsobují, filozofie se tedy stává jakousi ‚terapií‘, což vystihuje Wittgensteinova myšlenka:

§255. Filozof vyšetřuje nějakou otázku; jako nějakou nemoc, kterou má léčit.³⁸

Důležité je umět se vypořádat s těmi otázkami, které jsou ať už oprávněně nebo ne, považovány za filozofické. Tyto otázky ve skutečnosti zaměstnávají pozornost myslitelů, kteří se považovali za filozofy ve všech dobách až do současnosti.

Wittgenstein v *Tractatu* vykreslil svou ideální představu o vztahu mezi jazykem a světem. V *Tractatu* říká, že jazyk má pouze jednu logiku, kterou lze vysvětlit analýzou jazyka a světa, ale ve *Filozofických zkoumáních* toto stanovisko vyvrací a říká, že v jazyce není jen jedna logika, ale že je zde několik logik. Sebereflexí se začal od své původní představy pozvolna odvracet. Východiska, která se mu v době, kdy psal *Tractatus* zdála být samozřejmá, nakonec shledával jako naprosto scestná.

---

³⁸ WITTGENSTEIN, L. *Filozofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 115.

3.2 Pozdní Wittgenstein

Ve Wittgensteinově pozdější filozofii vystupuje několik pojmů, z nichž jako nejvíce diskutovaný shledávám ‚jazykovou hru‘, jež je souborem činností a postupů spojených s nějakou zvláštní rodinou jazykových výrazů. Vzbuzuje v nás snahu přemýšlet o použití jazyka, o řízení se nějakým pravidlem či o nějakém samostatném jednání, praxi, jako o nějaké hře. Takové srovnání nám umožňuje zabránit vzniku jednodušších teorií o tom, čeho dosáhneme jazykem.

Ve *Filosofických zkoumáních* byl představen další pojem, a to ‚rodinná podobnost‘. Některými to bylo uvítáno jako velký přínos k filozofii, a ostatními kritizováno jako iluzorní. Jak Wittgenstein brzy opustil esencialismus, jak se vzdal požadavku determinace smyslů, a jak na něj dolehla myšlenka rodinné podobnosti, měl sklony k tomu činit přehnaná tvrzení o neurčitosti a pluralitě významů. To, co bylo kdysi ostře a průzračně definováno prostřednictvím analýz, se nyní najednou jeví jako nestálé. Tato fáze je překonána, a v době, kdy Wittgenstein napsal *Filosofická zkoumání*, se jeho tendence k výkyvům od jednoho extrému k druhému zastavily.

To, co mě zaráží při čtení Wittgensteinovy pozdní filozofie je fakt, že mnoho pojmů, kterými se zabývá, jsou vágní či metaforické.

§101. Nějaká vágnost – chce se nám říci – nemůže v logice existovat. Žijeme pak v představě, že ideál se ‚musí‘ ve skutečnosti dát najít. Zatímco člověk ještě nevidí, jak se v ní najde, a nechápe povahu tohoto ‚musí‘. Věříme, že v ní musí vězet; neboť věříme, že ho v ní už vidíme.³⁹

Vždyť jen samotné řečové hry jsou míněny jako metafora, a ani o životních formách Wittgenstein nemluví konkrétně. Z jeho strany jde však o pouhý záměr a hlavní myšlenkou, kterou zdůrazňuje je, že není možné podat systematický výklad jazyka – oprošťuje se od toho, co tvrdil v *Tractatu*. Wittgenstein podává přesvědčivý výklad když mluví o řečových hrách, jednání podle pravidla či o životní formě, ale jeho výklad je bohužel příliš obecný, až vágní. Kdyby se Wittgenstein alespoň pokusil

---

³⁹ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 61.

ukázat nám, jak by se jeho poznatky daly uplatnit v praxi, určitě bychom byli schopni pokročit dál.

3.2.1 Jazykové hry

V našem jazyce se můžeme setkat s dvojným označením tohoto pojmu. Někdo ho označuje jako , řečová hra', jiní volí označení ,jazyková hra', ke kterému se přikláním i já a používám ho v této práci. V anglické literatuře se setkáme s pojmem ,language game', zatímco v německy psaných textech můžeme jazykovou hru hledat pod označením ,Sprachspiel'.

Narozdíl od běžných her, jsou tyto součástí naší jazykové praxe ve vzájemném vztahu a jsou součástí celkového systému. Wittgenstein toto vysvětluje přirovnáním jazyka k ,antickému městu': každodenní jazyk je zde myšlen jako jakési centrum, které je labyrintem křivolakých uliček, přičemž jeho nejnovější přírůstky, jako chemie nebo matematika, představují předměstí s rovnými a jednotnými cestami.

Naše jazykové hry jsou zakotveny v naší životní formě, tedy v určité předjazykové zvyklosti, praxi. Z důvodu této souvislosti s praxí se Hans-Johann Glock domnívá, že by Wittgenstein slovní hru jako Scrabble nepočítal za jazykovou hru. Slovní hra Scrabble by u Wittgensteina neobstála jako jazyková hra jednak pro to, že v té jazykové hře, o které hovoří Wittgenstein, mají slova svůj vlastní smysl bez ohledu na propozici, a dále mají svůj smysl i bez ohledu na tu danou hru, kterou hrajeme. Později říká, že slova mají svůj význam pouze v proudu života.⁴⁰ Chápu to tedy tak, že Glock tím chce říci, že v rámci této slovní hry, jsou slova libovolně skládána vedle sebe, aniž by se k sobě hodila a dávala nějaký smysl. Můžeme tedy říci, že slova jsou neadekvátně vytržena z kontextu a vkládána do hry, což je porušení jednoho z pravidel jazykové hry.

---

⁴⁰ **GLOCK, Hans-Johann.** *A Wittgenstein Dictionary*. USA : Blackwell Philosopher Dictionaries, 1996.

S pojmem ‚jazykové hry‘ se můžeme u Wittgensteina setkat především při čtení *Filosofických zkoumání*. Tento pojem zde zřejmě není jen slovním obratem, ale má být brán velmi vážně. Rozhodně ale nikdo nepředpokládá, že můžeme jazyk považovat doslova za hru. To, co následuje v této podkapitole je mimo jiné snaha provést jakési filozofické zkoumání, a to způsobem Wittgensteinových vlastních zkoumání. Cílem je tedy přiblížit se a kriticky posoudit, jakým způsobem je výraz ‚jazyková hra‘ skutečně použit.

Když se podíváme, jak je slovo nebo slovní spojení skutečně použité v daném kontextu, tak nám tento postup odhalí, co dané slovo nebo výraz v tomto kontextu znamená.

§43. Pro velkou třídu případů použití slova ‚význam‘ – když ne pro všechny případy jeho použití – lze toto slovo vysvětlit takto: nikoli však pro všechny, ve kterých se používá slovo ‚význam‘, může být definován takto: „význam nějakého slova je způsob jeho použití v řeči“. A význam nějakého jména se někdy vysvětluje tím, že se ukáže na jeho nositele.⁴¹

Ostenzivní definice, a jiné definice, však mají omezenou hodnotu, a ta by neměla být považována za odhalení významu v žádném zvlášť hlubokém nebo konečném smyslu. Především by bylo vážnou chybou domnívat se, že se jedná o snahu odhalit samotnou podstatu. Ta předpokládá pevný a neměnný smysl každého slova nebo fráze. Lepší, tedy empirický způsob, jak poznat význam např. slova ‚hodný‘, je obrátit se k různým ‚jazykovým hrám‘, ve kterých se tento výraz vyskytuje, a takto člověk zjistí, že ve skutečnosti není pouze jeden význam, ale že existuje celá ‚rodina‘ významů.

A stejně je tomu v případě s pojmy ‚hra‘ a ‚jazyk‘. Jsou různé druhy her a jazyků a je marné v nich hledat něco, co by bylo nepostradatelné pro všechny. Přesněji řečeno to, co objevíme v každém jednotlivém případě je velmi složitá síť specifitějších a obecnějších rozdílů, podobností a vztahů všeho druhu, stejně jako ty, které prostupují lidské rodiny. Proto existují celé ‚rodiny her‘, které vedou až k donekonečna se měnícím a rostoucím kontextům, v nichž každá nová hra najde své místo. Zatímco význam nebo použití slova ‚hra‘ se podle všeho proměňuje v souladu s kontextem. Je nutné si uvědomit, že k takovému a takovému slovu může být připisován různý ‚odstín

---

⁴¹ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s 34.

významu'. Vezměme si jako příklad slovo ‚bolest‘ – v souvislosti s medicínskou terminologií znamená jednu věc, a to fyzickou bolest, a v terminologii psychiatrické medicíny znamená něco naprosto jiného, bolest emocionální.

Jedním ze základních důvodů, jak naznačuje sám Wittgenstein, proč je lepší používat pojem ‚jazykové hry‘ namísto pojmu ‚jazyk‘ je ten, že se tak snadněji vyhneme některým závažným chybám, které sužují současnou filozofii.

Jednou ze zásadních chyb je například hledání ideálního jazyka, ke kterému se kdysi silně odvolával právě Wittgenstein ve svém *Tractatu*. Ale stejně jako neexistuje žádná hra, která by byla prototypem ideální hry, není ani žádný ideální jazyk, který by odpovídal na čistou, nadpozemskou, vznešenou logiku, samotnou podstatu myšlení.

Obyčejný jazyk se pouze blíží k myšlence tzv. logického kalkulu. Může se zdát, že takovýto kalkul by byl ideálním jazykem, že je něčím, co je lepší a dokonalejší než každodenní jazyk, a jako by logikové chtěli lidem konečně předvést, jak vypadá správná věta. Ale takto bychom mohli snadno zapomenout, že kalkul sestrojil člověk, což znamená, že slouží pouze pro konkrétní, omezené účely. V tomto ohledu se logický kalkul velmi silně podobá hře, a jako hra má svá zvláštní pravidla. Stejně tak má i své ‚součásti‘ (tak jako šachová hra má své šachové figurky apod.), kterými hýbe a manipuluje podle speciálně předepsaných, umělých (člověkem uměle vyrobených) pravidel. V polovině třicátých let se Wittgenstein od tohoto modelu kalkulu jazyka vzdálil.

Zda bude tvrzení pravdivé či nepravdivé záleží pouze na tom, zda v našem jazyce používáme kalkul s pravdivostní funkcí. Domnívat se, že existuje pevná koncepce pravdy a nepravdy, kterou bychom mohli využít ke stanovení konečného způsobu určení co je a co není tvrzení, je mylné.

Když se pokusím o shrnutí, pak jazykové hry jsou Wittgensteinovým ústředním tématem, a nemá pro ně žádnou definici, jelikož se jim během života sami učíme a poznáváme je. Je to tedy v podstatě jakýsi způsob našeho chování. Zavedením pojmu ‚jazykové hry‘ Wittgenstein vyjádřil, že řečí vůči druhým lidem něco sledujeme, a to v rámci zachování jazykových pravidel. Tato myšlenka jazykových her je vlastně jakási metafora, pomocí níž chce zdůraznit rozmanitost jazyka. Wittgenstein přirovnává fungování slov v jednotlivých jazykových hrách k šachům. Pravidla, která v té jazykové hře používáme, udávají význam toho slova, stejně jako soubor pravidel, který používáme v šachové hře, udává význam figur.

Wittgenstein začne vidět jazyk tak, že se mu rozpadne do jednotlivých jazykových her, kdy používáme výrazy v nějakém kontextu, a ta slova mají v této hře význam. Když ta slova přeneseme do jiné jazykové hry, jejich význam se v této nové hře změní. Jazyková hra je v podstatě druhem sociálního jednání. Jazykovou hrou chce Wittgenstein zdůraznit, že mluva jazyka je částí jiné činnosti:

§23. [...] Představ si názorně rozmanitost řečových her na těchto i jiných příkladech:

Rozkazovat a jednat podle rozkazu –

Referovat o nějakém dění –

Zformulovat nějakou hypotézu a ověřovat ji –

Hrát divadlo –

Překládat z jedné řeči do druhé – [...] ⁴²

Prožitkem v daných životních situacích se učíme jazyku, stejně jako se naučíme hrát hry tím, že je hrajeme.

---

⁴² WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 23.

3.2.2 *Jednání podle pravidla*

„Jednání podle pravidla“ nebo také „řízení se pravidlem“ jsou označení, se kterými se setkáváme v česky psané literatuře, věnované Wittgensteinovi. Ze zahraniční literatury jsou to právě německé „Regelfolgen“ a anglické „rule-following“, jež jsou nejčastějšími označeními, která můžeme v textech objevit.

„Použití“ či „jednání podle pravidla“ jsou pojmy, jejichž význam se podle Wittgensteina velmi mění v závislosti na kontextu a nevedou u nás k jednoznačnému pochopení, které by nás uspokojilo.

Abychom se mohli řídit nějakým pravidlem, je důležité se prvně shodnout na tom, co to pravidlo vůbec je. Jednáním podle pravidla se rozumí dodržování určitých pravidel v jednotlivých řečových hrách. „Wittgenstein zdůrazňuje klíčovou skutečnost, že pravidlo stojí na tom, že je kolektivně používáme.“⁴³ Pravidla, kterými se řídíme, resp. která nás řídí, jsou založena na našem zvyku a výcviku. Ve *Filosofických zkoumáních* Wittgenstein říká: „Uplatnění pojmu „řídít se pravidlem“ předpokládá zvyk.“⁴⁴ Nesmíme opomenout, že Wittgenstein zdůrazňuje, že pravidla jsou v rámci her různorodá.

Ve *Filosofických zkoumáních* si Wittgenstein klade otázku, zda řídit se pravidlem znamená to, že by se tím pravidlem člověk řídil jen jednou jedinkrát za svůj život. Samozřejmě, že není možné, aby se někdo řídil pravidlem pouze jednou v životě. Můžeme si však představit situace, kdy někdo poslechne pravidlo pouze jednou, a pak už ne. To ale není případ, o kterém hovoří Wittgenstein. Wittgenstein hovoří o řízení se podle pravidla, nikoli o tom či onom konkrétním pravidlu.

§199. Je to, čemu říkáme „řídít se pravidlem“, něco, co by mohl udělat také jenom jediný člověk jenom jedenkrát v životě? [...] Není možné, aby se nějakým pravidlem řídil jedinkrát jen jeden člověk. Není možné, aby došlo jen jedinkrát k jednomu jedinému sdělení, aby jen jedenkrát byl dán nebo pochopen rozkaz atd. [...].⁴⁵

---

⁴³ GRAYLING, Anthony C. *Wittgenstein : průvodce pro každého*. Praha : Dokořán, 2007. s. 96.

⁴⁴ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998.

⁴⁵ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 101.

Řízení se pravidlem je obdobné jako řízení se nějakým příkazem, jelikož člověk je k tomu vycvičen. Člověk se tedy pravidlu učí, a to tak, že pozoruje, jak se pravidlem řídí ostatní (resp. učí se tomu, jak ostatní hrají danou řečovou hru).

§54. Pomysleme jen na to, v jakých případech říkáme, že nějaká hra se hraje podle určitého pravidla!

Pravidlo může být pomůckou při výuce příslušné hry [...] Člověk se učí této hře tím, že přihlíží, jak ji druzí hrají [...].⁴⁶

Ve *Filosofických zkoumáních* Wittgenstein uvádí několik příkladů ohledně jednání podle pravidla, které může být pro někoho matoucí, jelikož nikdy nemůžeme vědět, jaké pravidlo jsme měli na mysli, když jsme někomu dávali pokyny.

Následující příklad, který je analogický Wittgensteinovu,⁴⁷ představuje situaci, kdy zadáme studentovi úkol, ve kterém mu říkáme, aby napsal řadu přirozených čísel, řekněme podle pravidla „n+1“. Student tedy bude podle našeho pravidla psát číselnou řadu 1, 2, 3, 4 ... 1000. V momentě, kdy dojde k číslu 1000, začne se jeho číselná řada začne vymykat našemu pravidlu, jelikož student pokračuje 1004, 1008, 1012 ... Mohli bychom namítnout, že to, co napsal, není v souladu s tím, co jsme měli na mysli, když jsme mu říkali, aby psal číselnou řadu podle pravidla +1. My jsme mínili, že má po čísle 1000 psát číslo 1001 - a mínili jsme tím tedy také, že po čísle 1866 má napsat 1867, a po čísle 100034 číslo 100035 atd. Problém je v tom, jak má student vědět, že jsme větou „přidej 1“ mínili, že má po každém čísle, které napíše, psát o jednu větší. Tzn. jak student mohl vědět, že jsme měli na mysli každého člena (nekonečné) řady. Student mohl namítnout, že postupoval podle pravidla „n+1“ do 1000, a pak podle pravidla „od 1000 přičítej n+4“. Ke každému pravidlu lze totiž podle Wittgensteina najít nespočet jiných pravidel, které s ním lze uvést v soulad.

---

⁴⁶ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 40.

⁴⁷ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 95. (§185)

Wittgenstein nám umožňuje hovořit o obecných pojmech, se kterými jsou spojená nekonečná množství výkladů, což dokazuje třeba právě jeho koncepce jednání podle pravidla.

§111. Problémy, které vznikají špatným chápáním našich řečových forem, mají charakter něčeho hlubokého. Jsou to hluboce zneklidňující problémy; jsou v nás zakořeněny právě tak hluboko jako formy naší řeči, a jejich význam je právě tak veliký jako důležitost naší řeči [...].⁴⁸

3.2.3 Životní forma

Životní forma, nebo také v německém jazyce ‚Lebensform‘, či v anglicky psaných dílech ‚form of life‘, je způsob života, vzor aktivit, činnosti, vzájemného působení a pocity, které jsou neoddělitelně propojené a částečně tvořené používáním jazyka. Podle Wittgensteina jde o jakousi předjazykovou zakotvenost, jistotu, a je zásadním předpokladem pro fungování řečových her. V jazyce musí panovat shoda, jak budeme komunikovat.

Nyní ukáži, jak jsou koncepce jazykových her, jednání podle pravidla a životní formy vzájemně propojeny. Aby v jazyce mohla panovat shoda v tom, jak budeme komunikovat, abychom se mezi sebou mohli dorozumět, musíme se držet souboru nějakých pravidel; s dodržováním obecně sdílených pravidel souvisí jazykové hry, neboli spojení řeči a nějaké činnosti. To by nemohlo být vykonáváno, bez řízení se pravidlem. Ve Wittgensteinově filozofii má nezastupitelné místo i životní forma, jelikož koncepce jazykových her by bez ní nemohla být konzistentní.

Náš jazyk a zvyky nejsou stanoveny ani tak zákony, jako spíše tím, co Wittgenstein nazývá právě ‚životní forma‘, odkazující na společenské kontexty, ve kterých se používá jazyk. Jinými slovy, nejzákladnějším aspektem jazyka je to, že se učíme, jak ho používat ve společenských podmínkách, což je důvod, proč si všichni rozumíme. Zde bych opět odkázala na příklad, který jsem zmínila již výše v podkapitole

---

⁴⁸ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 64.

věnované ‚jednání podle pravidla‘, kdy Wittgenstein uvádí příklad studenta, který se řídí pravidlem ‚přidej 2‘ napsáním čísla 1004 po 1000 a trvá na tom, že se jedná o správné uplatnění pravidla. V takovém případě je obtížné říci nebo udělat něco, čím bychom studenta přesvědčili, protože nedorozumění spočívá na hlubší úrovni, než které by mohlo vysvětlení dosáhnout. Takové příklady se v běžném životě nevyskytují, nikoli proto, že by tam byla naprosto jednoznačná vysvětlení ‚přidej 2‘, ale proto, že sdílíme formy života: lidé chápou jeden druhého, a pokud by toto základní porozumění chybělo, komunikace by nebyla možná.

Životní forma může být chápána jako měnící se v závislosti na kultuře, kontextu, historii atd.. Na druhé straně, je to životní forma, která je společná pro celé lidstvo, je to referenční systém, pomocí kterého můžeme interpretovat neznámý jazyk. Wittgenstein uznává, že užívání jazyka je možné právě prostřednictvím lidské životní formy. Tímto jsem se lehce dotkla konfliktu, se kterým se Wittgenstein potýkal, a o kterém hovoří Tomáš Došek ve své práci,⁴⁹ a míním tím problém pluralistické interpretace. Různými interpretacemi se myslí různé životní formy. Existuje tedy více životních forem, a když dojde k jejich střetu, potýkáme se s určitým problémem, jelikož se dostávají do vzájemného konfliktu. Rozdíly mezi těmi životními formami mohou být tak veliké, že při vzájemném setkání dojde k nedorozumění, které může vyústit v konflikt.

§206. Řídit se nějakým pravidlem, to' analogické tomu, být poslušný nějakého rozkazu. Člověk je k tomu vycvičen a reaguje na rozkaz určitým způsobem. Ale co když nyní jeden reaguje na rozkaz a na výcvik takto, a druhý jinak? Kdo má pak pravdu? Představ si, že bys přišel jako badatel do nějaké neznámé země, jejíž řeč by ti byla zcela cizí. Za jakých okolností bys řekl, že tam lidé dávají rozkazy, rozkazy chápou, řídí se jimi, rozkazům se vzpírají atd.? Právě společný lidský způsob jednání je oním vztažným systémem, pomocí něhož si vykládáme nějakou cizí řeč.⁵⁰

Wittgenstein vysvětluje, že termín ‚jazyková hra‘ si klade za cíl přivést do popředí fakt, že mluvení je součástí činnosti, nebo také ‚životní forma‘. Opět platí, že

---

⁴⁹ DOŠEK, Tomáš. *Životní forma a konflikt ve Wittgensteinově pozdním myšlení*. Praha : Filosofia, 2010. s. 49.

⁵⁰ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 103.

představovat si jazyk znamená představovat si životní formu. Když se lidé shodují v jazyce, kterým hovoří, shodují se i v životní formě. A v neposlední řadě bychom mohli říci, že co má být přijato, je životní forma.

„Životní formy“ hrají ve Wittgensteinově vlastní jazykové hře evidentně roli metafyzicky nejvyšší, v rámci které je třeba chápat fungování jazyka. Musí být přijaty a jsou považovány za nepochybný základ, za jakousi skálu jistoty.

Na základě názoru, že jazyk funguje podle společných norem a forem života, Wittgenstein popírá možnost soukromého jazyka. To znamená, že je nemyslitelné, abychom mohli vymyslet jazyk pro svou vlastní potřebu, který by popisoval naše vlastní vnitřní pocity. V takovém to jazyce by totiž nebyla žádná kritéria pro určení, zda jsou slova použita správně, takže by řeč pak neměla žádný význam. Wittgenstein tento bod ilustruje tím, že argumentuje, že věta „Já vím, že mám bolest“ nedává smysl. Nárok něco vědět s sebou nese další zátěž, která je nepoužitelná, když se mluví o vlastních pocitech. Chceme-li tvrdit, že něco víme, musíme být schopni o tom pochybovat, musíme mít kritéria pro stanovení své znalosti, musí existovat způsoby, jak by to mohli ostatní lidé zjistit, atd. - všichni, kteří nevědí, jak pracují naše vnitřní pocity.

§256. Jak je tomu nyní s řečí, která popisuje moje vnitřní prožitky a které mohu rozumět jen já sám? Jak označuji své pocity slovy? – Tak jak to děláme obvykle? Jsou tedy moje slova pro pocity spjata s mými přirozenými projevy pocitu? – V tom případě moje řeč není „soukromá“, není jen moje. Někdo jiný by jí mohl rozumět tak jako já. – Ale co kdybych neměl žádné přirozené projevy pocitu, nýbrž jedině pocit samotný? A tu pak asociuji prostě jména s pocity a prožíváním těchto jmen v určitém popisu.⁵¹

Odstavec je tedy kritikou myšlenky soukromého jazyka - což je, jak výstižně píše David G. Stern „jazyk, který popisuje mé vnitřní zkušenosti a pouze já sám si rozumím.“⁵²

---

⁵¹ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 115.

⁵² STERN, David G. *Wittgenstein's Philosophical Investigations : an Introduction*. United Kingdom : Cambridge University Press, 2004. s. 16.

3.2.4 Rodinná podobnost

Tento Wittgensteinův pojem, jež je používán pro hry, které si jsou vzájemně podobné, je v německém jazyce označován jako ‚Familienähnlichkeit‘. Angličtí autoři tento pojem překládají jako ‚family resemblance‘, a v dílech našich autorů se setkáváme také pouze s jediným označením tohoto pojmu, a tím je ‚rodinná podobnost‘.

G. P. Baker a P. M. S. Hacker⁵³ ve své knize uvádějí několik úvah, které musíme zohlednit, bavíme-li se o rodinné podobnosti. Je důležité brát v úvahu, že hry mají něco společného. Tudíž různé činnosti, které nazýváme ‚hrami‘, vycházejí ze složité spleti podobností. Takové pojetí se podobá dlouhému lanu stočenému z mnoha kratších vláken. Lano drží pohromadě právě díky prolínání se mnoha vláken. Síť překrývání podobností, které tvoří koncept hry, jsou srovnatelné s podobnostmi, které udržují členy nějaké rodiny pohromadě. Přestože bychom si mohli představit nějakou ostrou hranici konceptu hry, neučiníme tak, a používáme slovo ‚hra‘ zcela svobodně, bez jakéhokoli přesného vymezení. Pokud hry nemají společné vlastnosti, není možné je definovat jako ‚hru‘. Existuje však všeobecná shoda na základě žádosti o výjimku z podobnosti - např. válka je vysoce konkurenční, důkladně struhující, jsou zde vítězové i poražení, existují v rámci ní určitá pravidla, ale přesto ji nikdo doslova nenazývá ‚hra‘.

Wittgenstein tvrdí, že koncept rodinné podobnosti nemá žádné ostré hranice. Znamená to, že musí existovat hraniční případy a spory o jejich použitelnosti? Není tomu tak. Wittgenstein netvrdil, že koncept rodinné podobnosti je nezbytně vágní nebo v podstatě sporný. Nedostatek ostrých hranic je jen odrazem toho, že nejsou definovány žádné charakteristické znaky. Podmínky, které jsou tak definovány, nejsou odolné vůči sporným uplatněním (Jak starý musí člověk být, aby mohl být starý mládenec?), a termíny rodinné podobnosti jim skutečně nepodléhají.

Jak v *Modré knize*, tak i ve *Filosofických zkoumáních* Wittgenstein uvádí rodinnou podobnost v souvislosti s konkrétním problémem nebo souborem problémů o jazyce. V *Modré knize* o ní pojednává také v souvislosti s ‚naší touhou po obecnosti‘.

K lepší orientaci v tomto tématu jsem zvolila článek od J. E. Llewelyna, ve kterém reaguje na článek Pamelý Huby o rodinné podobnosti. Pamela Huby přináší

---

⁵³ BAKER, G. P., HACKER, P. M. S. *Wittgenstein : Understanding and Meaning*, Part I. Oxford : Blackwell Publishing, 2005

jakýsi ucelený výklad pojmu ‚rodinná podobnost‘ a J. E. Llewelyn tento problém osvětluje svým vlastním názorem a reakcí na některé úvahy Pamelu Huby.

Wittgenstein svůj termín ‚hra‘ vybírá velmi pečlivě. Pamela Huby⁵⁴ ve svém výkladu uvažuje o tom, že existuje jasná paralela mezi tím, co Wittgenstein říká o hrách a tím, co říká o čtení, očekávání, jazycích, číslech, problémech. Huby říká, že ve všech těchto případech máme představu, že zde existuje prvek nebo složka, a Wittgenstein nám ukazuje, že žádný takový prvek nebo složka tam není.

Pamela Huby se obrací k dědictví Aristotela, kterému přikládá velkou důležitost, jelikož právě on útočí na skutečnost, že mnoho termínů lze definovat *per genus et differentiam*, a že je intuitivně jasné, které termíny sem spadají. Koneckonců, podle Huby se hry v některých ohledech podobají jedna druhé, ale na úrovni *genus* (rodu), nikoli *differentia*. Očekáváme, že budeme schopni najít některé společné vlastnosti pro všechny hry, ale nikoli pro ostatní činnosti, a tak odlišujeme hry od zbytku tímto způsobem. A to je to, co se Wittgenstein snaží vyvrátit. Wittgenstein v *Modré knize* zdůrazňuje, že:

„[...] máme sklon myslet si, že zde musí být něco společného třeba všem hrám a že tato společná vlastnost je oprávněním uplatnění obecného termínu ‚hra‘ na rozmanité hry; hry však tvoří rodinu, jejíž členové mají rodinnou podobnost. Někteří z nich mají stejný nos, jiní stejné obočí a jiní zase stejný způsob chůze – a tyto podobnosti se překrývají [...].“⁵⁵

Další pozoruhodný, a myslím, že i neobvyklý rys pojmu ‚hra‘ je, že přestože za poněkud tendenčního Wittgensteinova vedení přiznáváme, že nemůžeme najít žádná *differentia* společná pro všechny hry, nejsme v pokušení říci, že tomu tak je, protože slovo ‚hra‘ je používáno v několika různých smyslech.

Huby nabízí jedinou výjimku, kterou bychom mohli udělat, a tou je nepřímá podpora Wittgensteinova tvrzení. Pro lepší uchopení pojmu hry zvolila Huby následující příklad: někteří lidé mají tendenci říkat, že ‚*Olympijské hry*‘ jsou hry jen ze zdvořilosti, nebo že slovo ‚hra‘ je zde používáno v jiném smyslu, a to je zrovna případ, kdy angličtina není přesným překladem německého textu. ‚*Kampfspiele*‘ jsou v první

---

⁵⁴ HUBY, Pamela M. *Family Resemblance*. The Philosophical Quarterly. 1968.

⁵⁵ WITTGENSTEIN, Ludwig. *Modrá a Hnědá kniha*. Praha : Filosofia, 2006. s. 39.

řadě turnaje a klání, které bychom samozřejmě mohli nazvat hrami. ‚Spiel‘ a ‚game‘ jsou pojmy, které pokrývají řadu různých aktivit, a je-li Wittgensteinova teorie správná, mohli bychom očekávat, že ‚rodina‘, k níž se vztahuje každý z nich, zahrnuje poněkud odlišné členy.

J. E. Llewelyn říká, že Wittgenstein, bezpochyby stejně jako Aristoteles upozorňuje na další zvláštní způsoby, jak se některá slova chovají, a jak jednoduchý pohled na funkci jazyka nabízejí. Měli bychom se vrátit k názoru, že pojem rodinné podobnosti není určen pro řešení obecného problému, ale je navržen tak, aby osvětlil zvláštnosti určité třídy pojmů, z nichž některé mají velký filozofický význam.

Intuitivně je nám docela jasné, co jsou hry a co nejsou hry. S takovouto jistotou už však nemůžeme hovořit o jazyku, a proto Wittgenstein volí svůj vlastní termín ‚jazykové hry‘ a naznačuje, že jsou zde skryté problémy.

Wittgensteinovým cílem není vytvořit svou vlastní obecnou teorii, ale zdeptat obecné teorie ostatních. Nejedná se o plnohodnotnou filozofickou teorii, která útočí, ale pouze o jeden z předpokladů, kterými se mnoho filozofů přibližuje k jazyku.

Toto je patrné již v přechodu k bezprostředně následujícímu Wittgensteinovu odkazu k ‚rodinné podobnosti‘ v *Modré knize*. Zde hovoří, že máme sklon myslet si, že obecná představa listu je něco jako vizuální obrázek, jenomže takový, jenž obsahuje jen to, co je společné všem listům.

„V našich obvyklých formách vyjadřování je zakořeněna tendence myslet si, že člověk, který se naučil rozumět obecnému termínu, třeba termínu ‚list‘, tím získal do vlastnictví nějaký druh obecného obrazu listu v protikladu k obrazům jednotlivých listů. [...] Ale my máme sklon myslet si, že obecná představa listu je něco jako vizuální obrázek, jenomže takový, jenž obsahuje jen to, co je společné všem listům. [...].“⁵⁶

---

⁵⁶ WITTGENSTEIN, Ludwig. *Modrá a Hnědá kniha*. Praha : Filosofia, 2006. s. 39.

4 Výklad a interpretace Austinových analýz mluvních aktů

John Langshaw Austin zemřel 8. února roku 1960 ve věku 48 let. Přestože byl poměrně mladý, ve skutečnosti si po mnoho let udržoval vedoucí pozici mezi filozofy, a to nejen v Oxfordu - kde žil a učil - ale i v Británii, a do jisté míry i ve všech anglicky hovořících zemích.

Austinovo ohlas mezi filozofy však určitě nelze přičítat množství jeho zveřejněných prací. Během svého života editoval *Lectures on the Philosophy*, jejichž autorem je H. W. B. Joseph a přeložil Fregovo dílo *Grundlagen der Arithmetik*. Dále publikoval tři vlastní dokumenty a třináct článků, které jsou v současnosti zahrnuty jako součást *Philosophical papers*. Jeho dvě knihy *Sense and Sensibilia* a *Jak udělat něco slovy* byly objeveny až po jeho smrti. Přestože jeho vliv nebyl zapříčiněn primárně jeho psaním, protože za svého života vydal poměrně málo ze své tvorby, jedná se o nesmírně vlivná díla své doby. Jde převážně o články a přednášky, které měly vyhovět konkrétním požadavkům. Čtyři jeho články vznikly jako příspěvky k sympoziu Aristotelské společnosti a jeden článek byl veřejně přednášen na British Academy. Šestý článek byl určen k projevu prezidenta Aristotelské společnosti. Pouze jeden, *How to Talk – Some Simple Ways* vznikl, řekněme, bez nějakého zvláštního důvodu; byl vydáván jako samostatný článek Aristotelské společnosti.

Austinovy přednášky o mluvních aktech byly vydány po jeho smrti, a tato práce je jeho největším dědictvím, přestože během jeho života bylo toto dílo lidem víceméně neznáme, s výjimkou jeho žáků.

John Searle⁵⁷ vidí příčinu Austinova vlivu během jeho života zejména v těchto dvou faktorech:

1. měl původní představu o tom, jak může být filozofie praktikována
2. měl silný intelekt a osobnost, která se projevovala v jeho učení, a především se odrážela v jeho filozofických diskusích se studenty a kolegy

---

⁵⁷ SEARLE, J. R. *Blackwell Companions to Philosophy : A Companion to Analytic Philosophy*. Oxford : Blackwell Publishers Ltd, 2001. s. 218

Austinovu osobnost velmi dobře vystihuje kniha G. J. Warnocka *J. L. Austin*, jelikož Warnockovy poznámky jsou z velké části založeny na jeho osobních vzpomínkách a zkušenostech s Austinem. Warnock ve svém díle zachycuje Austinovu kariéru v období druhé světové války. Jeho kariéra, stejně jako mnohých dalších, byla válkou přerušena, jelikož během války působil šest let v Intelligence Corps, nakonec s hodností podplukovníka. Po válce se kromě vyučování a školení věnoval také činnosti v Oxford University Press. V roce 1952 se stal delegátem a od roku 1957 byl předsedou Finančního výboru. V žádném případě nebyl samotářský, nepraktický akademický pracovník.⁵⁸

4.1 Austinova teorie mluvních aktů

Austin získal podstatný úspěch a proslavil se především teorií mluvních aktů. Nicméně jeho učení bylo vystaveno kritice. Má velmi málo stoupců a odborníků, kteří by ji realizovali. Proč? Část odpovědí spočívá v tom, že je prostě obtížná. Jeho velmi pečlivá analýza jazykových rozdílů je pro většinu filozofů zkrátka příliš složitá a pracná. Austin si myslel, že bychom měli být trpěliví a pracovití. Jestliže entomolog může klasifikovat miliony různých druhů hmyzu, pak jistě filozofové mají trpělivost zařadit několik desítek či pár stovek nebo dokonce několik tisíc různých druhů použití různých druhů slov. Ale problém je v tom, že motivace, která může vést člověka k tomu stát se filozofem, se zdá být odlišná od motivace, která vede člověka být entomologem.

Austin se teorii mluvních aktů věnuje v knize *Jak udělat něco slovy*, a začíná zde s kritikou tradičního pohledu na jazyk, který je chápán jako nástroj popisování určitého stavu věcí či konstatování skutečnosti. Austin zdůrazňuje, že existují výpovědi, které nic nepopisují, ani nekonstatují, nýbrž se jimi něco *dělá*.

Mluvní akty jsou jádrem každodenního komunikativního života, ale zároveň jsou věčným tématem diskuzí, přinejmenším v anglicky hovořících zemích, a to od

---

⁵⁸ WARNOCK, G. J. *J. L. Austin*. London : Routledge, 1992.

poloviny 20. století. Od té doby se teorie mluvních aktů stala velmi vlivnou nejen v rámci filozofie, ale také v lingvistice, psychologii, umělé inteligenci a v mnoha dalších vědních disciplínách. Teorie mluvních aktů poukázala na schopnost jazyka dělat i jiné věci, než jen popisovat realitu.

Ve svém díle *Jak udělat něco slovy* se Austin propracoval od rozdílu mezi konstativními a performativními promluvami k obecné teorii o tom, co děláme, když něco říkáme. Hovořím tedy nyní o Austinově obecné teorii ‚mluvních aktů‘, jak ji sám nazývá. Výsledkem jeho díla je, že zdánlivě jednoduchý rozdíl mezi konstativy a performativy by měl být opuštěn ve prospěch obecnějšího rozdílu mezi lokučnými, ilokučnými a perlokučnými mluvními akty.

Austin pojem ilokuční akt pečlivě odlišuje od aktů lokučných a perlokučných. Lokuční akty zahrnují ‚fonetické akty‘, ‚fatické akty‘ a ‚rhetické akty‘. ‚Fonetické akty‘ jsou akty, kdy vydáváme nějaký zvuk. Tento zvuk je součástí určitého jazyka s určitou slovní zásobou a gramatikou, a jedná se tedy už o provedení tzv. ‚fatického aktu‘. Fatické akty jsou tedy akty, kdy pronášíme nějaké slovo nebo větu v souladu s fonologickými a syntaktickými pravidly jazyka. Má-li to, co člověk říká nějaký smysl, je tím prováděn tzv. ‚rhetický akt‘. Rhetický akt, tedy znamená pronášet větu s nějakým smyslem a více či méně jednoznačným odkazem.

Austin říká, že v pronášení nějaké věty mluvčí vykonává ilokuční akt tím, že ji pronáší s určitou silou. Tento akt se liší od lokučního aktu, který do věty vnáší nějaký význam, a také se liší od perlokučního aktu, kdy je věta pronášena za účelem dosažení určitého účinku. Těmito rozdíly Austin ukazuje, že na rozdíl od lokučných aktů, mají ilokuční akty sílu a perlokuční akty jsou vykonávány za účelem dosažení nějakého efektu.

Jak poukazoval i sám Austin, je možná trochu matoucí hovořit o různých ‚aktech‘ zapojených do jednoho a téže mluvního aktu: existuje zde jen jeden princip, který je nahlížen z mnoha úhlů pohledu. Podobně je zde jen jedna promluva v daném aktu, která může být popsána také z různých úhlů pohledu. Máme tři roviny mluvních aktů, lokuční, ilokuční a perlokuční, které je nutné mezi sebou vzájemně rozlišovat, ale ve výpovědi jsou všechny tyto roviny obsažené zároveň. Výpověď je tedy nazírána ze všech těchto rovin najednou.⁵⁹

---

⁵⁹ NORDENSTAM, Tore. *On Austin's Theory of Speech-Acts*. Mind. 1966.

4.2 Dichotomie performativ-konstativ

Austinovým nejvýznamnějším příspěvkem v oblasti filozofii jazyka je především objevení ‚performativních promluv‘. V době Austinova největšího vlivu filozofové obecně předpokládali, že hlavní funkcí jazyka je formulace pravdivých výroků. Existovaly různé způsoby popisů, a po vzoru logického pozitivismu bylo běžné držet se názoru, že všechny kognitivní smysluplné výroky se dělí na analytické a syntetické. Stejně tomu bylo v etické filozofii, kde se rozlišovaly výroky ‚popisné‘ a ‚hodnotící‘.

Austin si myslel, že všechny tyto jednoduché rozdíly jsou příliš hrubé. Byl prvním filozofem, který si všiml, že jsou zde důležité třídy promluv, které jsou tvořené spolu s indikativními větami, a které nemají za cíl být pravdivé nebo nepravdivé, protože v těchto výrocích mluvčí nepopisuje situaci, ale spíše provádění této činnosti, kde vyslovení věty představuje provedení té činnosti, pojmenované podle hlavního slovesa v dané větě. Takže když říkám „*věřím, že to dokážeš*“, tak za příslušných podmínek nepopisuji víru, ale pronáším akt důvěry. Podle Austina vyslovení věty slouží k provedení nějaké činnosti, a nikoli k popisování něčeho.

To Austina vedlo k vytvoření rozdílu, o kterém si myslel, že nám umožní vidět věci správněji. Ve své rané práci dělá tedy významný rozdíl mezi ‚performativními‘ a ‚deskriptivními‘ (později ‚konstativními‘) výroky. Performativy nemohou být pravdivé nebo nepravdivé, pouze zdařilé nebo nezdařilé. Searle⁶⁰ nabízí k dispozici tři způsoby, kterými se liší Austinovy performativy od konstativů.

1. Performativy jako „slibuji, že se uvidíme“ obvykle mají zvláštní sloveso pro uvádění činnosti v pohyb, a je zde dokonce i speciální příslovce 'tímto' (hereby), které můžeme vložit do performativní věty, např. „tímto slibuji, že se uvidíme“⁶¹. Konstativy, např. „Prší“ nebo „Sníh je bílý“, nemají nebo nepotřebují speciální příslovce.

---

⁶⁰ SEARLE, J. R. *Blackwell Companions to Philosophy : A Companion to Analytic Philosophy*. Oxford : Blackwell Publishers Ltd, 2001. s. 220

⁶¹ v anglickém originálu: „I hereby promise to come and see you.“

2. Konstativy mohou být pravdivé nebo nepravdivé, ale u performativů nehovoříme o pravdivosti či nepravdivosti, performativy jsou buď zdařené, nebo nezdařené. Rozeznáváme tedy pravdivý/nepravdivý rozměr pro hodnocení konstativů a zdařený/nezdařený rozměr pro hodnocení performativů.
3. Performativní výpověď je činností, děláním, zatímco konstativní výpověď je prohlášením nebo popisem.

Příklad:

performativ: Slibuji ti, že přijdu!   X   *konstativ*: Slíbil, že přijde.

Vypadá jako obyčejné sdělení, ale není, protože touto větou se právě něco stalo, změnilo. Mluvčí touto větou provedl slib, zavázal se něco splnit. Něco, co předtím nemusel, by teď opravdu měl udělat.

Nicméně, Austinův vytrvalý výzkum nakonec ukázal, že tento způsob rozdělení nefunguje, což nakonec Austina přivedlo k obecné teorii mluvních aktů, a po určité době dojde k závěru, že oba typy promluv vykazují velké množství společných rysů na to, abychom je mohli vzájemně rozlišovat. Navrhuje tedy začít jinak a pokouší se o obecnou klasifikaci mluvních aktů, kterou představuje v závěrečné části svých přednášek.

Když si projdeme všechna tři kritéria jedno po druhém, dojdeme k názoru, že stejně jako existují performativní slovesa pro slibování, nařizování a omlouvání, tak také existují performativní slovesa pro říkání, prohlašování, a další konstativy. Proto, stejně jako může někdo slibovat slovy „Slibuji“, tak lze konstatovat, že prší slovy: „Oznamuji, že prší“, a kritérium, v které Austin doufal, že identifikuje performativní slovesa, totiž možný výskyt příslovce „tímto“⁶², jako v případě tvrzení „Tímto slibuji, že přijdu“⁶³, charakterizuje také konstativy, jako v tvrzení „Tímto oznamuji, že prší“.⁶⁴

⁶² v anglickém originálu: „hereby“

⁶³ v anglickém originálu: „I hereby promise to come.“

⁶⁴ v anglickém originálu: „I hereby state that it is raining.“

Dále by se nabízelo říci, že konstativy mají také zdařený/nezdařený rozměr hodnocení a mnoho tzv. performativů může být posuzováno jako pravdivé nebo nepravdivé. Vezměme si, že například učiníme prohlášení, že nejsme schopni pronést svůj výrok. Náš výrok tedy bude nezdařený v naprosto stejném smyslu, jako může být nezdařený slib, pokud např. nejsme schopni splnit to, co jsme slíbili. Dejme tomu, že teď říkáme „včera jsem dostala padesát růží“. Mohli bychom říci, že když nemáme žádný podklad pro toto prohlášení, pak je naše tvrzení stejně nezdařené, jako může být nezdařený performativ. Ale skutečnost, že nemám žádný podklad zde nehraje podstatnou roli. Tato výpověď je jednoznačně nepravdivá. Jestliže prohlašuji, že jsem dostala padesát růží, a není tomu tak, dostala jsem jich třeba více, pak nemohu říci, že by byl mluvní akt nezdařený, ale je nepravdivý; jednoznačně poukazuje na to, že lžu. Kromě toho bychom se mohli domnívat, že existují jasně patrné performativy, které mohou být hodnoceny jako pravdivé nebo nepravdivé. Když řekneme „Varuji vás, ten pes je agresivní“ a není pravda, že je pes agresivní, pak to svádí k tomu domnívat se, že jsme vydali falešné varování, i když varování je podle původní Austinovy definice performativ. Avšak ani v tomto případě nemůžeme tvrdit, že tento performativ vykazuje znaky konstativu, tedy že je nepravdivý. Tento akt je nezdařený, jelikož náš akt varování byl proveden správně. My jsme skutečně varovali, že je pes agresivní. Je důležité rozlišit, k čemu se daná pravdivost váže (váže se k pronesení varování, nikoli k tvrzení, zda je pes agresivní či není).

Když pronášíme nějaké tvrzení, provádíme činnost stejně tak, jako když pronášíme nějaký slib. Austinův závěr je jasný: měli bychom o každém tvrzení uvažovat jako o vykonávání mluvního aktu. Pojem performativ by měl být omezen na ty výroky, který obsahují performativní užití performativního vyjádření.

Když tedy stručně shrnu rozdíl mezi konstativy a performativy, pak konstativy většinou představují oznamovací věty, tedy to, co jsme konstatovali, a mohou být buď pravdivé, nebo nepravdivé. Zatímco performativy jsou daleko zajímavější, jelikož my jimi nejen něco konstatujeme, ale také vykonáváme (vykonáváme mluvní akt). Mluvní akt se tedy řídí podle konstitutivních a regulativních pravidel. Konstitutivní pravidla vytváření nové formy chování a jejich existence je nutným předpokladem daného chování. Regulativní pravidla regulují nezávisle existující formy chování. Jednání tedy existuje nezávisle na pravidlech, jimiž se řídí.

4.2.1 Performativní promluvy

Austin věnuje otázce performativů velkou pozornost, proto použiji příklady⁶⁵, které Austin v této knize sám uvádí pro osvětlení performativů.

Příklady:

- (a) Přitakání „Ano, беру“,⁶⁶ tzn. Beru si tuto ženu za svou právoplatnou manželku – vyslovené v průběhu svatebního obřadu. Tato věta, představující reakci během svatebního obřadu, je Austinovým klasickým příkladem performativů. Dalším příkladem ze stejného kontextu je „Nyní vás prohlašují za muže a ženu“. Jde samozřejmě o zcela odlišný druh věty než „Petr a Jana se včera vzali“ nebo dokonce „Petr a Jana se právě berou“. V prvním případě skutečně probíhá svatební obřad, zatímco ve druhém případě jsme pouze informováni o manželství, nebo je nám jen popisováno.
- (b) „Křtím tuto loď jménem Královna Alžběta“ – vyslovené při roztříštění láhve o pění.
- (c) „Dávám a odkazuji své hodinky svému bratrovi“ – vyskytující se v poslední vůli.
- (d) „Sázím se s tebou o šestipenci, že zítra bude pršet“.

Tyto příklady nám mají ukázat, že vyslovit větu neznámá, že popisujeme svůj výkon toho, co v té větě vypovídáme, ale že vyslovit větu znamená, že něco děláme. Důležité na těchto příkladech je, jak Austin říká: „že žádná z citovaných výpovědí není ani pravdivá, ani nepravdivá: vycházím z toho, že to je zjevné, a nedokazuji to. Nepotřebuje to důkaz o nic více než to, že „K čertu“ není ani pravdivé, ani nepravdivé.“⁶⁷ Ve všech těchto příkladech jednoznačně konáme, spíše než že bychom někoho informovali.

Označení *performativ* Austin tedy zvolil pro věty, které nic neoznamují, nepopisují ani nic nekonstatují, ale vykonávají určitý čin a není důležité, zda jsou věty pravdivé či nepravdivé. V případě performativů totiž nehovoříme o pravdivosti či nepravdivosti, ale o tom, že performativy jsou buď zdařené, nebo nezdařené. A kdy je

---

⁶⁵ AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Praha : Filosofia, 2000. s. 22

⁶⁶ v angl. orig. „I do“

⁶⁷ AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Praha : Filosofia, 2000. s. 23

výpověď nezdařená? Když se mluvní akt (jako např. v uvedených příkladech: uzavírání manželského slibu, křtění, uzavírání sázky či odkazování závěti) nenaplnil.

Austin byl do jisté míry rozladěn tím, jak jsou filozofové posedlí „*fetišem pravdivosti a nepravdivosti*“,⁶⁸ zavádějící představou, že pravdivostní hodnota je vše, na čem v řeči záleží. Zejména často dochází k omylu, když slyšíme větu, která je nějakým způsobem nezdařená a my tak máme tendenci se mylně domnívat, že věta není pravdivá. Existuje ale mnoho způsobů, v nichž se promluvy nemusí zdařit, a přesto to nemusí znamenat, že by byly nepravdivé.

Promluva se může podle Austina pokazit v každém z libovolného počtu docela odlišných způsobů. William G. Lycan představuje rozmanitost všemožných nezdařených promluv pomocí následujících příkladů: „*Může jít o neuvážený tah ve hře, jako když člověk pronese „Sázím se s tebou o šestipenci, že zítra bude pršet“, protože špatně vypočítal své šance. Nebo se může jednat o neupřímnost. Nebo člověk může mít špatné uznání k provedení aktu, který zamýšlí. Nebo to může být velmi hrubé. Nebo může být akt proveden tiše a zůstat bez povšimnutí. Nebo to může být řečeno netaktně, před špatnými lidmi. Nebo může jít o upovídaný a pompézní blábol.*“⁶⁹

---

⁶⁸ citováno podle: LYCAN, W. G. *Philosophy of Language. A Contemporary Introduction*. London: Routledge. s. 179

⁶⁹ LYCAN, W. G. *Philosophy of Language. A Contemporary Introduction*. London: Routledge. s. 179

4.2.2 *Performativ nebo konstativ?*

Austin se přirozeně snažil najít přijatelný, přesný test pro performativy. Snažil se charakterizovat pojem syntakticky a zašel do různých druhů problémů. Celý problém s performativy založil poměrně pohodlně na tzv. „hereby“⁷⁰ kritériu. Nyní se budu snažit vysvětlit toto kritérium tím, že ho použiji na výše zmíněných příkladech, které uvedl Austin ve svém díle. Stejným způsobem je vysvětluje Lycan ve svém díle *Philosophy of Language* na vlastních příkladech. Promluva se tak počítá jako performativní právě tehdy, když může člověk před hlavní sloveso předsadit právě zmíněné „tímto“. Tudíž věta „Křtím tuto loď jménem Královna Alžběta“ je performativní, protože mluvčí by také mohl říci „tímto křtím tuto loď jménem Královna Alžběta“. „Tímto“ zdůrazňuje, že akt, o němž se mluví (zde akt křtění), je konstituován tou vlastní promluvou. Toto kritérium lze velmi dobře použít také na příkladu: „Tímto dávám a odkazuji své hodinky svému bratrovi“.

Kritérium především odděluje performativy od konstativů. Pokud máme pronést konstativ, jako například „pes leží v boudě“, nemohu v této větě před sloveso vložit „tímto“. „Pes tímto leží v boudě“ je nesmyslné nebo přinejmenším falešné, protože pes leží (nebo neleží) v boudě bez ohledu na to, že to říkám. Nezáleží na tom, zda to řeknu nebo ne.

V Austinovi vzrostla hluboká nespokojenost s rozlišením mezi konstativy a performativy v momentě, kdy si všiml jiného typu věty. Zvažme:

Př. Oznamuji, že jsem nikdy necestoval do Evropy.

Tato věta úspěšně prochází kritériem „tímto“, a tak by měla být chápána jako performativ. Když větu pronesu, vykonám tak určitý řečový akt, akt tvrzení. Provádím ale také nepochybně akt popisu. Operativním slovesem je ‚oznamuji‘. Mluvčího sdělení je pravdivé nebo nepravdivé. Je-li proneseno pod přísahou a mluvčí někdy cestoval do Evropy, může být mluvčí obviněn z křivého svědectví. Takže se zdá, že tato věta může být buď jak performativní, tak i konstativní, a nebo ani jedno.

Prostřednictvím takovýchto vět si Austin uvědomuje, že jedna a táž výpověď může mít jak performativní hledisko, tak i konstativní hledisko.

---

⁷⁰ „hereby“ jsem přeložila jako „tímto“, proto budu dále místo anglického originálu „hereby“ používat český překlad „tímto“

4.2.3 Konvenčnost v mluvních situacích

Austin ve svém díle *Jak udělat něco slovy* představuje následující podmínky, které je nutné dodržet, aby byl mluvní akt zdařený.⁷¹

(A.1) Musí existovat nějaká přijatá konvenční procedura, která má určitý konvenční účinek, procedura zahrnující vypovídání určitých slov určitými osobami za určitých podmínek, a dále

(A.2) jednotlivé osoby a okolnosti musí být v daném případě přiměřené k tomu, aby se oné speciální procedury, která má být použita, mohlo použít.

(B.1) Procedura musí být provedena všemi účastníky správně a zároveň i (B.2) úplně.

(C.1) Kde tato procedura – jak tomu často bývá – má být použita lidmi, kteří mají určité myšlenky či určité city, nebo jako základ určitého následného chování některého z účastníků, pak osoba, která se na ní podílí (a takto se jí dovolává), musí ony myšlenky a city skutečně mít, a účastníci musí mít záměr tak a tak se chovat, a dále

(C.2) skutečně se následně takto chovat musí.

Podmínka komunikační úspěšnosti v (A.1) ukazuje situaci, ve které mluvčí a posluchač sdílejí jazykovou konvenci, podle níž se určitá slova vyslovují za určitých okolností a určitými osobami, což se pokládá za provedení určitého mluvního aktu, který má určitý konvenční účinek. Tudíž výrok v příkladu (1) označuje situaci, ve které mluvčí a posluchač sdílejí konvenci v aukčním prostředí: provedením úkonu s vyřčením věty v příkladu (1) je pokládáno za provedení aktu prodeje: vyslovení věty v příkladu (1) je pokládáno za provedení aktu aukce, a tudíž k aukci dojde.

(1) Poprvé, podruhé, potřetí, prodáno.

Podmínka komunikační úspěšnosti v (A.2) odhaluje další situaci, ve které existují konkrétní osoby a konkrétní okolnosti. Následující výrok (2) označuje situaci,

---

⁷¹ AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Praha : Filosofia, 2000. s. 31.

ve které je mluvčím křesťanský kněz a posluchačem je dítě. Těmi okolnostmi jsou křesťanská církev, náboženství, přítomnost rodičů dítěte.

(2) Křtím tě ve jménu Otce, Syna a Ducha svatého.

Podmínka komunikační úspěšnosti v (B.1) popisuje situaci, ve které přítomný mluvčí vlastně pronáší slova určitým způsobem přítomnému posluchači. To znamená v pronášené větě, že mluvčí se přítomnému posluchači prezentuje jako interpret určitého aktu: v pronášení věty mluvčí sděluje, že „Já provádím tento akt pro vás.“ Při určování takového aktu, řekněme, aktu napomenutí, mluvčí označuje přítomnou mluvní situaci, ve které mluvčí (Já) provádí tento akt napomenutí pro posluchače (ty).

Podmínka komunikační úspěšnosti v (B.2) odhaluje další situaci, která je uznaná a oživená posluchačem. Přítomná mluvní situace, označená mluvčím jako určitá situace, může být uznaná nebo oživená posluchačem, který se chová/reaguje daným způsobem, nebo je posluchačem odvolán z funkce, který tak nečiní. Například, když mluvčí označuje přítomnou mluvní situaci jako příkaz v pronášené větě v (4), tj. mluvčí uvádí, že „Já provádím pro vás tento akt nařízení“.

(3) Nařizuji vám propustit vězně.

Posluchač může uznat tento akt tím, že dodrží nařízení. Posluchač může říct něco jako je následující:

(4) Ano, pane.

Austinovy podmínky komunikační úspěšnosti v (A) a (B) se zmiňují o dvou různých způsobech, ve kterých mluvní akty selžou. Selžou, protože třeba nesprávně proneseme předepsanou formuli, nebo nejsme v pozici, kdy bychom mohli akt vykonat. Mohou selhat také proto, že skutečná provedení neodpovídají konvenčním postupům: mluvčí prostě udělá chybu, vydá špatný zvuk, vydá nesrozumitelný zvuk, nepochopí konvenční postupy pro výkon konkrétního aktu, nebo posluchač neuzná údajný akt.

Např. příslušný akt – uzavření sňatku – není úspěšně proveden, protože jsme třeba už ženatí/vdané, nebo ten, kdo provádí obřad, není kněz ale účetní; pak není akt proveden a sňatek není uzavřen.

V obou případech C je porušení podmínek popisováno jako ‚zneužití‘, ve kterém je pronesený akt bezvýznamný. Austin odlišuje tyto podmínky od dřívějších podmínek: (A.1) až (B.1). Zatímco porušení podmínek pro komunikační úspěch (A.1) až (B.1) má za následek nesplnění, to znamená, že domnělý akt nebyl proveden, porušení podmínek komunikačního úspěchu v (C.1) a (C.2) takovýto následek nemá. Akt vykonán je, ačkoli vykonat ho za takových okolností, když jsme dejme tomu neupřímní, je zneužitím procedury.

Případy zneužití, které jsou objasněny v podmínkách komunikační úspěšnosti v (C.1) a (C.2), tedy odhalí situaci, kdy je pronesený akt upřímný a solidní: mluvčí to, co říká, myslí upřímně a má v úmyslu to splnit. Například, v pronesené větě:

(5) Vítám tě,

se mluvčí ukazuje jako loajální interpret uvítacího aktu: mluvčí je skutečně rád, že je posluchač v jeho společnosti. Jinými slovy, mluvčí označuje současnou situaci jako situaci, kdy je akt přivítání upřímný a solidní. Konkrétní mluvčí upřímně myslí to, co říká, a je potěšen přítomností posluchače.

Podmínka komunikační úspěšnosti (C.2) objasňuje další aspekt, týkající se budoucí odpovědnosti. Tato současná situace řeči je označována nikoli jako situace, kde je domnělý akt upřímný a solidní. Například v pronesené větě:

(6) Slibuji, že tě navštívím,

mluvčí označuje současnou situaci řeči jako situaci, která neexistuje pouze v okamžiku promluvy, ale která bude trvat delší dobu, po kterou platí mluvčího slib. Říkám „slibuji“ a nemám v úmyslu slib dodržet.

Jestliže se prohřešíme proti některému (nebo proti několika) z těchto pravidel, bude naše performativní výpověď nezdařená.

4.3 Trichotomie lokuce-ilokuce-perlokuce

Tváří v tvář obtížím, které vyplývají z jeho rozlišení mezi performativy a konstativy, Austin vyvinul sofistikovanější klasifikaci. Jsou to následující tři druhy mluvního aktu:

1. Úroveň lokučního aktu, který je definován jako vyslovení slova s určitým významem, kde je ‚význam‘ vysvětlován jako smysl a reference. (Lokuční obsah)
2. Úroveň ilokučního aktu, který je definován jako vyslovení slova s určitou silou. (Ilokuční síla)
3. Perlokuční akt, který je definován jako působení nějakého vlivu na posluchače. (Perlokuční účinek)

Např. Řeknu-li „Zabij ho“, pak jestliže výrazem „zabij“ myslím zabít a výrazem „ho“ se odvolávám na něj, pak jsem provedla určitý lokuční akt. Ale jestliže je tato věta pronesena s určitou silou, radou, nebo požadavkem, pak se jedná o ilokuční sílu mého tvrzení, a tudíž jsem provedla ilokuční akt. V případě, že touto pronesenou větou přesvědčím posluchače, aby ho zabil, pak měla tato věta určitý účinek a provedla jsem perlokuční akt.

Důležité jsou tři zásadní komplikace počátečního rozdílu mezi performativy a konstativy, které vedly k následné trichotomii: lokuce-ilokuce-perlokuce:

Za prvé, Austin viděl, že analyzuje výroky, nikoli věty, protože přesně stejná slova, stejné věty, by mohly mít zcela odlišný dopad v různých kontextech. „Nyní vás prohlašuji za muže a ženu“ má zcela odlišný efekt, vykonává jiný akt, v závislosti na tom, kdo ho pronáší, komu, kdy a kde. Zpočátku si Austin myslel, že toto platí pouze pro performativy, že tento kontextuální charakter performativů je hlouběji odlišuje od akontextuálních konstativů, jejichž propoziční síla by pravděpodobně platila bez ohledu na kontext. Ale v této souvislosti Strawson ukázal ve svém díle *On Referring*, že odkazování a pravda nemohou být předpovědí věty, ale pouze vyslovením této věty při

konkrétní příležitosti. Odkazování, pravda a dokonce i nesmyslnost nějaké dané věty závisí zásadně na kontextu. Takže konstativy jsou ovlivněny kontextem stejně jako performativy.

Austinovou druhou významnou komplikací bylo jeho uvědomění, že rozdíl mezi performativou a konstativou nemůže udržet. Všechny věty mají performativní aspekty - všechny věty částečně závisí na kontextu své promluvy a prakticky všechny věty mají propoziční obsah. Jestliže někdo řekne studentovi „vaše práce v hodině byla nedostatečná“, může to být analyzováno jako konstativ, ale také je to řečový akt, který může být analyzován jako performativní. Člověk nemusí vyslovit tuto větu jen proto, že je pravdivá, ale může ji pronést proto, že může mít vliv na studenty. Takže promluvy nemůžeme rozřadit jako konstativy nebo performativy; jsou konstativy a performativy zároveň. Tedy, jak říká Austin, když pronášíme nějakou výpověď, vykonáváme tak nějaký akt, nebo několik různých aktů zároveň.

Třetí a nejznámější důvod, který zkomplikoval Austinovu původní dichotomii, bylo jeho pokračování v rozlišování, a to na další tři druhy aktů. Konstativy a performativy poskytují základ pro první dva z těchto aktů, a těmi je lokuce a ilokuce, ale Austin přidal ke své původní dvojici ještě třetí druh aktů, a tím je perlokuce. Při provádění lokučního aktu, kdy je studentovi řečeno, že jeho práce v hodině byla nedostatečná, profesor provádí dva úkony najednou. Prvním prováděným aktem je ilokuční akt varování studenta, že jestliže se jeho práce nezlepší, pak pravděpodobně nesplní podmínky kurzu. Profesor také dosahuje, nebo alespoň chce dosáhnout, perlokuce, a to znepokojit studenta. Je možné učinit výroky, ve kterých bude pouze jeden z těchto aktů důležitý. Například, pokud řeknu něco nahlas, tak, aby to někoho probudilo, pak se jedná o perlokuce, akt dosažený tím, že neříkám něco, co je důležité, protože nezáleží na tom, jaká jsem řekl slova. Nicméně, většina promluv probíhá na všech třech úrovních najednou.

Searle⁷² hovoří o Austinově teorii mluvních aktů a říká, že význam věty, který by měl určit lokuční akt, je již dostatečně stanovený určitým rozsahem ilokuční síly. Nemůžete rozlišit mezi významem a silou, protože síla je součástí významu věty. Neexistuje žádný způsob, kterým bych pronesla větu „Prší“, nebo když na to přijde „Zabij ho“, bez provedení nějakého ilokučního aktu, pokud se jedná o lokuční akt. Není zde žádný rozdíl mezi lokucí a ilokucí, protože lokuce je už v té ilokuci obsažena.

---

⁷² SEARLE, J. R. *Blackwell Companions to Philosophy : A Companion to Analytic Philosophy*. Oxford : Blackwell Publishers Ltd, 2001. s. 221

Dle mého názoru mezi nimi rozdíl je, protože lokucí Austin myslí pouhé smysluplné sestavení slov, pouhou větou, která ovšem v sobě zatím nenesou žádný záměr, tedy např. „Zavři okno“ pouze nese určitý význam, ale nikoli nějaký záměrem. Ovšem když do vyřčení této věty „Zavři okno“ vloží nějakou sílu, například sílu rozkazu či prosby, pak se jedná o ilokuci. Proto podle mého názoru nemůžeme považovat lokuci a ilokuci za totožné a obejít se bez jejich rozlišení.

Austin nám také předkládá taxonomii ilokučních aktů. Klasifikuje ilokuční akty do pěti typů, tj. ‚verdikativy‘, ‚exercitivy‘, ‚komisivy‘, ‚behavitivy‘ a ‚expositivy‘.

Nejprve si vysvětleme ‚verdikativy‘. Jedná se o zjištění pravdy a významu nějaké záležitosti, příkladem může být verdikt, úsudek.

Podle Austina spočívají v tom, že se vysloví nějaké úřední nebo oficiální rozhodnutí, a to na základě důkazů nebo důvodných domněnek o hodnotě nebo faktu (pokud se to všechno dá vůbec odlišit). Verdikativ je soudní akt, odlišný od aktu legislativního nebo exekutivního, které jsou oba exercitivy. Verdikativy souvisí zjevně s pravdivostí a nepravdivostí, správností a nesprávností, korektností a nekorektností.⁷³

Za druhé ‚exercitivy‘. Jedná se o výkon pravomoci, práva a vlivu, příkladem může být jmenování či hlasování.

Austin je charakterizuje jako formulace kladného nebo záporného rozhodnutí o nějakém jednání nebo jeho vyhlášení. Je to rozhodnutí o tom, jaké něco má být, odlišné od posouzení, jaké něco fakticky je; např. vyhlášení toho, že by to tak mělo být, na rozdíl od odhadu, že to tak je: udělení ceny na rozdíl od samotného hodnocení, vynesení rozsudku na rozdíl od konstatování viny. Členové rozhodčí komise a soudci pronášejí nejenom verdikty, ale také exercitivy. Jejich důsledky mohou spočívat v tom, že druzí ‚jsou nuceni‘ k určitému jednání nebo že jim nějaké jednání je ‚dovoleno‘ nebo ‚není dovoleno‘.⁷⁴

Za třetí ‚komisivy‘. V těchto případech se vždy jedná o vyjádření se řečníka k postupu nějakého jednání, činnosti. Oblíbeným příkladem je samozřejmě slibovat, nebo také přísahat či svolit.

Austin říká, že cílem komisivů je zavazovat mluvčího k jistému jednání. Vyhlásit záměr je něco jiného než vzít něco na sebe, a mohla by se položit otázka, zda se mají tyto akty klasifikovat společně. Jako je rozdíl mezi naléhavě žádat a nařídit, právě tak je rozdíl mezi mít v úmyslu a slibovat. Obojí však může být vyjádřeno

---

⁷³ AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Praha : Filosofia, 2000. s. 149.

⁷⁴ AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Praha : Filosofia, 2000. s. 151.

primárním performativem „udělám to a to“; takto užíváme formulací „asi to udělám“, „udělám pro to všechno, co mohu“, „bezpochyby udělám“. Existuje také neurčitý přechod k „deskriptivům“. Jeden krajní případ představuje to, že právě jenom konstatuji, že mám nějaký záměr, ale mohu také svůj záměr či odhodlání vyhlásit nebo oznámit. „Prohlašuji, že je mým záměrem“ nás nepochybně zavazuje; a výpověď „mám v úmyslu“ je zpravidla prohlášením či oznámením.⁷⁵

Za čtvrté ‚behavitivy‘. Ty mají co do činění se sociálním chováním, příklady jsou omlouvání a blahopřání.

Podle Austina v sobě zahrnují pojem reakcí na jednání a osudy druhých lidí a postojů k předchozímu nebo bezprostředně očekávanému jednání někoho druhého i výrazů těchto postojů. Existují tu zřejmě souvislosti jak s konstatováním nebo popisováním toho, jaké naše city jsou, tak i s výrazem těchto citů, v tom smyslu, že jim dáváme volný průchod, ačkoliv se behavitivy od obojího liší. V oblasti behavitivů existuje kromě obvyklých možností nezdaru speciální prostor pro neupřímnost. Jsou zde zřejmě souvislosti s komisivy, neboť pochválit či podpořit jsou jak reakce na chování, tak závazek k jednání určitým způsobem. Je tu i úzká souvislost s exercitivy, neboť schvalovat může být uplatněním autority nebo reakcí na chování.⁷⁶

Za páté ‚expositivy‘. Ty objasňují, jak naše výroky zapadají do diskurzu, příklady jsou odpovědi, hádky a uznání něčeho.

Austin vysvětluje, že se užívají při aktech výkladu zahrnujících vysvětlení stanoviska, vedení argumentace a objasnění způsobů použití a referencí.

Ačkoli se často objevují spory o tom, že je Austinova klasifikace nekompletní, tak je považována přinejlepším za pokus předložit obecný přehled ilokučních aktů. Dlouhý seznam ilokučních sloves v každé třídě také ukazuje, kolik jemně diferencovaných ilokučních aktů existuje v jazyce, jako je angličtina (resp. čeština).

---

⁷⁵ AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Praha : Filosofia, 2000. s. 153.

⁷⁶ AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Praha : Filosofia, 2000. s. 155.

4.3.1 Ilokuce nebo perlokuce?

Proneseme-li nějakou větu, tedy řekneme-li něco, provedli jsme tím ilokuční akt. To se dá ve své podstatě přirovnat k tomu, když proneseme větu s nějakým významem a určitou referencí. Ale pokud tuto větu proneseme s nějakým záměrem, například se záměrem někoho informovat, něco přikázat, varovat či něco slíbit, jedná se o akt ilokuční. A pokud pronesením této věty v člověku vyvolám nějaký pocit, např. když budu malé dítě varovat, že pokud bude zlobit, přijde strašidlo a vyvolám tím v dítěti pocit strachu, pak se jedná o perlokuční akt. Věta je tedy pronesena s určitým záměrem, např. vyvolat v člověku pocit strachu, přesvědčit ho, překvapit nebo ho uvést v omyl.

Je velmi důležité tyto tři mluvní akty rozlišovat, především poslední dva, tedy ilokuční akt a perlokuční akt. Jinými slovy, je důležité rozlišit mezi aktem, kterým něco uskutečňujeme, a jeho důsledky. Ale jak se tyto dva akty od sebe liší? Abych mohla na tuto otázku odpovědět, musím tyto dva druhy zkoumat velmi podrobně.

Austin v *Jak udělat něco slovy* nabízí tři důležité charakteristiky ilokučních aktů:⁷⁷

- (1) Ilokuce se snaží dosáhnout nějakého účinku, ovšem tento účinek nemusí být vždy úspěšný. Hovořím tedy o zdařile a nezdařile provedených ilokučních aktech. Pokud nebylo ilokučním aktem dosaženo nějakého účinku, pak se akt nezdařil. Čili aby bylo dosaženo účinku, je nutné, aby posluchač porozuměl významu a platnosti lokuce. Citujme samotného Austina, „*uskutečnění ilokučního aktu v sobě tedy zahrnuje, že je zajištěno porozumění*“.⁷⁸
- (2) Způsob, jakým ilokuční akt vyvolává účinek se liší od toho, kterým se vyvolává důsledek. Například věta „Jmenuji vás novým ředitelem školy“ má takový účinek, že je někdo jmenován příslušným ředitelem školy. A jakékoli pozdější akty, jako např. mluvit o tomto člověku jako o správci této školy, jsou vyloučeny.

---

⁷⁷ AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Praha : Filosofia, 2000. s. 120

⁷⁸ AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Praha : Filosofia, 2000. s. 119

(3) Ilokuční akty vybízejí k nějaké odpovědi či následné sekvenci. Pokud tedy někomu něco přikáží, vybízím ho tím k nějaké odpovědi či k vykonání příkazu. Odpověď či následná sekvence může být ‚jednostranná‘ nebo ‚dvojstranná‘, čímž rozlišujeme např. namítání, prikazování, slibování od nabízení, tázání se, jestli druhý chce a tázání se otázkou „Ano či ne?“. Pokud se nám na tuto otázku dostane odpovědi, vyžaduje to druhý akt ze strany jiné osoby. Hovoříme už tedy o důsledcích, a tím se už jedná o perlokuční akt, protože já jsem položením té otázky dosáhla svého záměru.

Považuji za důležité upozornit na to, že vykonání jak ilokučního aktu, tak i perlokučního aktu mohu dosáhnout i nelokačními prostředky. Pokud chci někoho pozdravit, dosáhnu toho tím, že na danou osobu jednoduše zamávám a odpovědi dosáhnou i bez toho, abych užila slov.

V tomto ohledu však mezi těmito dvěma druhy aktů dochází k distinkci. Zatímco ilokuční akty podléhají konvenci, perlokuční akty konvencionální nejsou. Pokud u ilokučních aktů nebudeme dodržovat konvenci, může dojít k tomu, že člověk špatně pochopí, co daným gestem míníme, a náš akt bude nezdařený. Uvedu-li příklad, pak jestliže chci někoho jen pozdravit tím, že budu široce mávat rukama, může druhý člověk mé gesto chápat jako volání o pomoc.

Searle rozlišuje ve své práci *Foundations of Illocutionary Logic*,⁷⁹ kterou napsal společně s Vandervekenem, několik vlastností, které definují ilokuční sílu, z nichž představím ty, které považuji za nejpodstatnější:

- (1) Charakteristickým záměrem každého tvrzení je popsat, jak se věci mají, např. charakteristickým znakem slibu je zavázat se k nějaké budoucí činnosti.
- (2) Dalším charakteristickým bodem je stupeň síly ilokučního aktu. Dva ilokuční akty mohou mít stejný záměr, ale liší se rozměrem síly. Např. varovat a zastrašovat někoho; oboje má stejný záměr, ale záleží na tom, s jakou silou jej pronesu.

---

⁷⁹ SEARLE, J. ; VANDERVEKEN, D. *Foundations of Illocutionary Logic*. Cambridge : Cambridge University Press, 1985.

- (3) Způsob, jakým svého záměru dosáhnu. Jde o způsob, jakým musí být ilokuční akt dosáhnout. Např. svědčit a tvrdit, oba tyto akty popisují, jak se věci mají, ale první v někom vyvolává autoritu svědka, zatímco druhý ne. Oba dva akty mají záměr v posluchači něco vyvolat.
- (4) Dále je důležitý propoziční obsah. Některých ilokučních aktů může být dosaženo pouze s vhodným propozičním obsahem. Např. mohu někomu slíbit pouze to, o čem vím, že je v mých silách. Nemohu tedy někomu slíbit, že zítra bude krásné počasí, když se jedná o přírodní zákon, který nejsem schopná ovlivnit.

5 Austin vs. Wittgenstein ... proč vlastně?

Austin bývá s ohledem na svůj přístup ve filozofii přirozeného jazyka často srovnáván s přístupem Ludwiga Wittgensteina a někdy se můžeme setkat s názorem, že je Austin dokonce Wittgensteinem ovlivněn. Nemyslím si, že bychom mohli říct, že by se Austin nechal Wittgensteinem nějakým způsobem ovlivnit, protože Austin nechoval k nikomu žádné sympatie⁸⁰ a především vzhledem ke své povaze nebyl schopen učit se od někoho, kdo měl tak ‚uvolněný‘ styl jako právě Wittgenstein. Ten podle Austina neměl žádné originální nápady,⁸¹ a pokud bychom chtěli najít někoho, kým je Austin inspirován, pak bychom mohli hovořit jediné o Moorovi.

Hlavním důvodem, proč je Austin spojován s Wittgensteinem je pravděpodobně jejich společný odkaz k odstraňování filozofických pseudoproblémů, které pocházejí z nepochopení toho, jak jazyk funguje. Austin předpokládal, že důkladné (byť nesystematické) empirické zkoumání jazykového použití a odlišností by často mohly ukázat, že různé filozofické nauky byly v zásadě chybné, a že domněle řešené problémy byly skutečně pseudoproblémy. Nicméně, pozitivnější bylo, že také tvrdil, že jazykové analýzy mohou odhalit skutečné problémy a domníval se, že mohou být vyřešeny zavedením nové a přesnější terminologie. Nepokládal to, co často nazýváme jako ‚běžný jazyk‘ za něco, co má nějaký zvláštní druh důležitosti, ačkoli řekl, že pokud jde o praktické záležitosti, bylo by chybou přehlížet takové rozdíly, jaké jazyk umožňuje.⁸² Tento druh filozofie nazval jako ‚lingvistická fenomenologie‘; považoval ji za východisko nové jazykové vědy.

Další bod, ve kterém se Austin a Wittgenstein střetávají, avšak v tomto případě nejde o vzájemnou shodu, je vize jazyka jako nástroje. Wittgenstein vidí ve *Filozofických zkoumáních* jazyk jako nástroj, a Austin se s touto představou snaží vypořádat.

Dalším důvodem, proč spojovat Austina právě s Wittgensteinem, na který se více zaměřuji v této závěrečné kapitole, je jejich společný názor, že jazyk je druhem jednání. Tedy to, co Wittgenstein rozvedl ve své koncepci jazykových her, jež jsou podle něj souborem činností, které se řídí určitými pravidly, Austin více rozšířil a

---

⁸⁰ SEARLE, J. R. *Blackwell Companions to Philosophy : A Companion to Analytic Philosophy*. Oxford : Blackwell Publishers Ltd, 2001. s. 218

⁸¹ SEARLE, J. R. *Blackwell Companions to Philosophy : A Companion to Analytic Philosophy*. Oxford : Blackwell Publishers Ltd, 2001. s. 218

⁸² srov. AUSTIN, J. L. A Plea for Excuses. *Proceedings of the Aristotelian Society*. 1957

dovedl do důsledků ve své teorii mluvních aktů. Zda si byl Austin vědom shody s Wittgensteinovými jazykovými hranami, nebo nebyl, je těžké posuzovat, ale troufám si říci, že i kdyby tomu skutečně bylo tak, že se Wittgensteinem nechal inspirovat, tuto skutečnost by nepřiznal.

5.1 Obecná teorie jazyka či studie fungování jazyka?

Wittgenstein nechce běžný jazyk nějak korigovat, ale studuje jeho normální fungování. Obracejí svou pozornost na praktickou funkci řeči, v níž mají slova smysl jen jako součást určité jazykové hry. Toto zkoumání řeči dále rozvíjel právě Austin. Protože jsem primárně pracovala s Wittgensteinovým spisem *Filosofická zkoumání* a Austinovým *Jak udělat něco slovy*, budu teď hovořit především s odkazem na tato dvě díla, nicméně si myslím, že to, co budu psát, se dá vztáhnout i na jejich zbývající práce. Wittgenstein evidentně ve svých spisech filozofuje, zamýšlí se, nesnaží se nikoho o svém názoru přesvědčit, ani není jeho cílem vytvářet nějakou teorii či souvislý výklad. Pouze svým čtenářům předává své myšlenky, které ho napadaly, a které podle mého názoru mají v sobě hloubku a jsou nadčasové. Čtenář se tak nad jeho nápady může dále zamýšlet, a buď se k nim přikloní, nebo je zavrhne. Řekla bych to tedy tak, že Wittgenstein se nenásilně dělí o své nápady. Co by však mohlo být jako určité omezení pro jeho čtenáře je to, že jeho filozofie je poměrně náročná a vyžaduje hluboké zamyšlení a znalosti.

Austin naproti tomu jakoby podával systematický výklad toho, jak on si představuje jazyk. Při pročítání Austinova díla je nám podávána jeho teorie, která je daná, a nenabízí prostor pro vlastní představivost či iniciativu, jak by se jeho myšlenky daly jinak uchopit.

Ačkoli jsou Wittgensteinovy poznámky v některých případech sestaveny tak, že na sebe ideově navazují, jeho dílo není ucelené. Austin sice nenabízí filozofické dílo v pravém slova smyslu, ale předkládá spíše obecnou teorii, avšak je pokusem o systematické, ucelené a přehledné dílo, které je pochopitelné mnohem širšímu okruhu čtenářů.

5.2 Austin a Wittgenstein – dvě různé povahy

Austinův vliv, kterým působil především na své současníky, byl způsoben především jeho charakterovými vlastnostmi a jeho intelektem. Ačkoli byl svými kolegy považován za děsivého, Warnock⁸³ ze své zkušenosti říká, že na studenty byl nesmírně laskavý, trpělivý, vstřícný a způsobem sobě vlastním, byl i přátelský. Jeho pohrdání bylo určeno lidem, kteří byli domýšliví, pompézní a především zpátečníctí.

Zatímco Wittgenstein byl při psaní své práce ustaraný, přesvědčený o nedostatečnosti své práce a zatížený pocitem nepochopení ze strany čtenářů, a jeho filozofie tak nabývá až zmatečného charakteru, Austin byl naproti tomu zdvořilý a ironický. Nedá se říci, že by nebyl sebekritický, ale byl rozhodně ve své filozofii hravější a odlehčenější, klidný. Jako osobnosti se Austin a Wittgenstein už více lišit snad ani nemohli. Wittgensteinův intenzivně vážný a často pesimistický přístup k životu a filozofii v ostrém kontrastu ke všudypřítomnému veselí Austina. Podobně jako tomu bylo u Wittgensteina, tak i Austinova nejdůležitější práce byla vydána po jeho smrti. V případě Austina jde o přednáškový cyklus z Harvardu z roku 1955, později vydaný jako souborné dílo *Jak udělat něco slovy* (1962).

Přesto mají Austin s Wittgensteinem dvě shodné vlastnosti, a těmi jsou obrovská pečlivost a preciznost. Wittgensteinova preciznost se ukazuje v diskusích, ve kterých se rád přel, a pro někoho mohl být až nesnesitelným.⁸⁴ Wittgenstein k sobě byl velmi přísný a měl vysoce vyvinutý smysl pro povinnost. Ovšem i Austin se ve své filozofii vyjadřuje s velkou přesností, a jak se shoduje většina těch, co působili v jeho blízkosti, netoleroval u svých studentů či kolegů žádnou nepřipravenost či liknavost. Searle dokonce říká, že kolegové se na něj dívali s jakousi posvátnou úctou, a zdálo se mu, že do jisté míry mají v jeho přítomnosti dokonce strach. Všiml si také, když se vrátil do Oxfordu několik let po jeho smrti, že mnoho z profesionálních filozofů se chovalo jako školáci během prázdnin; byli mnohem méně opatrní, než by byli v přítomnosti Austina.⁸⁵

Z Warnockových poznámek se dozvídáme, že Austinovým zvykem bylo trvat na určité úrovni přesnosti, a to jak ve své profesní činnosti, tak dokonce i v běžných rozhovorech. Jeho vliv vycházel především z období jeho učitelského působení v letech

---

⁸³ WARNOCK, G. J. J. L. *Austin*. London : Routledge, 1992.

⁸⁴ HACKER, P.M.S. *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1996.

⁸⁵ WARNOCK, G. J. J. L. *Austin*. London : Routledge, 1992.

1952-1960, kdy zaujímal mezi pedagogy vedoucí postavení. Austin v té době kladl svou pozornost především na detaily běžného jazyka. Jeho nejdůležitější příspěvek k filozofii je podle mého názoru, v jeho celkové představě jazyka, jakožto druhu jednání. Jazyk není jen popis skutečnosti, ale je to činnost.

Wittgensteina můžeme charakterizovat jako sebejistou a charismatickou osobnost, a i on si postupem času dokázal vybudovat velmi dobrou pověst a v okruhu svých studentů a nejbližších příznivců se stal ‚uctíváný‘, o čemž svědčí i výrok Davida Pinsenta „*Wittgenstein, považovaný zpočátku cambridžskými mladými muži za „nudného patrona“, byl teď zajímavý a příjemný, i když bez velkého smyslu pro humor*“.⁸⁶

Strawson později složil Wittgensteinovi další hold: „*Má výjimečnou, téměř unikátní moc rozptýlit filozofické iluze, pomáhá nám získat jasnou představu o tom, jak náš jazyk, a tedy i naše myšlení, vlastně funguje ... bylo by těžké zmínit dalšího filozofa dvacátého století, který by mohl mít takový hluboký a trvalý vliv*“.⁸⁷ G. Ryle v nekrologu *Analysis* z roku 1951 (před zveřejněním *Filozofických zkoumání*), poukázal na velký vliv, který měl Wittgenstein: „*Filozofové, kteří se s ním nikdy nesetkali – protože jen někteří měli tu šanci - mohou používat jeho názory; a studenti, kteří jen stěží hláskují jeho jméno, se podivují nad věcmi, které pro něj byly samozejmé*“.⁸⁸

Zajímavý pohled na Wittgensteinův temperament přináší i Brain McGuinness, který představuje poznámky, jež si Russell vedl o Wittgensteinovi. Z poznámek je patrná Wittgensteinova touha po filozofování. Z veškerých poznámek o Wittgensteinovi, včetně těchto, nabývám dojmu, že měl nepřetržitý tok myšlenek⁸⁹, které nebyl schopen korigovat. Ve chvíli, kdy ho něco napadlo, už se mu na mysl dral další nápad, který byl pro něj ještě zajímavější a podstatnější, a Wittgenstein o tom všem živě diskutoval, bez ohledu na to, zda je den či noc. Když byl Wittgenstein pozván k Russellovi na večeři, přišel již ve 4 nebo v 5 hodin odpoledne, se značným předstihem, dokud ostatní hosté ještě nedorazili, a hovořil s Russellem dokonce i během jeho oblékání. Jak čas plynul, stávalo se to jeho zvykem, odejít během večeře a vrátit se

---

⁸⁶ **MONK, Ray.** *Wittgenstein : úděl génia.* Praha : Hynek, 1996. s. 63

⁸⁷ **STRAWSON, P. F.** VI.—Critical Notice. *Mind.* 1954.

⁸⁸ **RYLE, Gilbert.** Ludwig Wittgenstein. *Analysis.* 1951

⁸⁹ Z toho možná pramení i fakt, že většina z jeho děl je psána formou krátkých, či delších řetězových poznámek, které na sebe někdy navazují, někdy jsou psány nezávisle na sobě. Vidím v tom jeho momenty neskutečné energie a nápaditosti, kdy se mu na mysl draly nové a nové myšlenky, které zaslepovaly ty předešlé.

zpět až když ostatní hosté odcházeli, aby mohl s Russellem pokračovat v diskusi. Přirozeně Russellův úsudek a jeho trpělivost kolísaly:

Obávám se, že s mým německým přítelem to nebude jednoduché (19. říjen).

Můj Němec, který se zdá být poměrně příjemný, je velmi hádavý (25. říjen).

Můj Němec byl velmi hádavý a únavný. Nechtěl připustit, že je jisté, že v místnosti nebyl žádný nosorožec. Tuto diskusi jsme vedli během přednášky, ale potom se vrátil a argumentoval po celou dobu, kdy jsem se oblékal (1. listopad).

Myslím, že můj německý inženýr je blázen. Myslí si, že nic empirického není poznatelné - Ptal jsem se ho, zda připouští, že v místnosti není žádný nosorožec, ale to on odmítá (2. listopad).⁹⁰

Wittgensteinův styl je velmi jemný, přesto vyžaduje po čtenáři vysokou intelektuální námahu a kreativitu. Tématicky jeho díla zasahují do oblasti filozofie, matematiky, lingvistiky a do oblasti hudby, jelikož k ní byl od dětství svou matkou veden. Wittgensteinův pohled je velmi neotřelý, a můžeme v jeho dílech nalézt jakousi nadčasovost.

Austin měl obrovský vliv na velké skupiny filozofů, ale jeho vliv nebyl pravděpodobně tak velký, aby někdo z jeho stoupců či žáků publikoval či zveřejňoval jeho práce, tak jako tomu bylo ve Wittgensteinově případě. V tom, proč tomu nebylo s Austinovou prací a jeho stoupcem tak jako v případě Wittgensteina, hrají pravděpodobně hlavní úlohu osobní faktory. Zdálo se, že Austin měl až patologický odpor k vyjadřování svého názoru o svých metodách v obecné rovině, a mnoho jeho stoupců na tom bylo v tomto ohledu stejně. Dále, asi nejznámější Austinův žák, John Searle, se stal ohromně vlivný ve filozofii jazyka, ale nikoli proto, že by šířil Austinův pohled. Místo toho vzal nějaké jeho polovičaté návrhy, a učinil z nich vlastní jazykový komplex, který nazval 'teorie řečových aktů'.

---

⁹⁰ **McGUINNESS.** *Young Ludwig : Wittgenstein 's Life, 1889-1921.* Oxford : Clarendon Press, 2005. s. 89

5.3 Filozofické problémy

U Wittgensteina i u Austina se můžeme setkat s tzv. obratem k jazyku, který je veden myšlenkou, že všechny filozofické otázky budou vyřešeny zásadní analýzou jazyka, v rámci níž jsou všechny tyto otázky kladeny a je na ně odpovídáno. Kořeny tohoto obratu k jazyku můžeme spatřit již u jednoho z nejzásadnějších představitelů analytické filozofie – Gottloba Frega. Ten se zabýval především úvahami o jazyku matematiky a otázkou, „Co je to číslo?“, což ho přivedlo k závěru, že je důležité především analyzovat jazyk, kterým se o číslech mluví. Frege tedy analyzoval abstraktní entity prostřednictvím jazyka, kterým se o daných entitách hovoří.

Frege uvažoval nad filozofickými problémy a došel k názoru, že veškeré problémy jsou problémy týkající se jazyka, a že „*filozofické problémy jsou problémy, které mohou být vyřešeny buď reformováním jazyka nebo lepším porozuměním tomu jazyku, který užíváme*“.⁹¹ Podstatou tohoto je, že chceme-li odpovědět na otázku „Co je to mysl?“, je lepší ji reformulovat na otázku „Jaký je význam slova mysl?“. Tedy cokoli existuje, existuje jako význam a může být tedy jako význam i zkoumáno. Dospěl tedy k tomu, že filozofické problémy byly přeneseny na půdu gramatiky, což se slučovalo s Wittgensteinovým tvrzením „*o čem nelze mluvit, o tom je třeba mlčet*“.⁹²

Tuto skutečnost uvítal i Austin, jelikož v tom spatřoval naději, že nyní se jazyk stane kumulativní, a „*každá nová generace filosofů tak prostě začne tam, kde ta předchozí skončila, a bude pokračovat v analyzování těch aspektů významů výrazů, ke kterým se jejich předchůdci nedostali*“.⁹³

Pro současnou filozofii v anglicky mluvících zemích je typické, že centrem pozornosti se stává jazyk. Řada současných autorů vychází především z poznatků Wittgensteina. Pro Wittgensteina je smysl každého výrazu dán způsobem jeho použití, a jeho zkoumání fungování jazyka nás má zbavovat všech filozofických pseudoprotblémů, které vznikají jen nepochopením správného fungování jazyka a rozplynou se, když jsou slova převedena „*z jejich metafyzického způsobu užití zpět na jejich užití ve všednodenním úzu. (§116)*“.⁹⁴ To znamená, že bychom měli obrátit naši pozornost na praktickou funkci jazyka, kde slova mají svůj smysl pouze jako součást určité ‚jazykové hry‘.

---

⁹¹ RYLE, G. *Concept of Mind*. Chicago : The University of Chicago, 2002.

⁹² WITTGENSTEIN, L. *Tractatus logico-philosophicus*. Praha : OIKOYMENH, 2007. s. 16. §7

⁹³ WARNOCK, G. J. *J. L. Austin*. London : Routledge, 1992

⁹⁴ WITTGENSTEIN, L. *Filozofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 65

Některé aspekty Wittgensteinova myšlení, tak jak jsou popsány ve *Filosofických zkoumáních*, vypovídají o jeho zaměření na běžný jazyk, spíše než na ideální nebo logické jazyky (jak tomu bylo v jeho raném období). Wittgensteinův požadavek na běžný jazyk jej vede k tomu, aby opustil tendence připisovat význam slova k nějakému objektu, a místo toho nabízí novou zásadu, která tvoří základ pro Wittgensteinův nový přístup k analýze promluv: „*Pro velkou třídu případů použití slova ‚význam‘ - i když ne pro všechny - lze toto slovo vysvětlit takto: význam nějakého slova je způsob jeho použití v řeči (§43).*“⁹⁵ Tudíž, účastník promluvy interpretuje význam slova v souladu s jeho užitím. Tento princip je kvalitním výchozím bodem, ale jako teoretický konstrukt je tak široký, že jeho uplatnění v konverzaci může být omezené, a může některé společenské znaky zanechávat neobjasněné.

Kromě toho, odvolávání se na užití slova může zachytit jeho přímý význam, ale nedotkne se významu, který se projevuje v tónu nebo ohýbání slov (skloňování), se kterým je slovo použito. Tato pozornost kladená na funkci použití slov jistě více osvětlí filozofické problémy, než důraz kladený na jejich gramatický tvar, který je často zavádějící.

Wittgenstein se přesouvá k otázce, jak vysvětlit rozdíl ve významu mezi oznámením a rozkazem, jež využívají stejných slov. Odpovědí je, že je to: „*role, jakou vyslovování těchto slov hraje v řečové hře (§21).*“⁹⁶

Wittgensteinova poznámka může být viděna jako naplnění dvou kroků rozhodujících pro rozšíření jeho filozofického pohledu na analýzu diskurzu: Zaprvé, rozšiřuje zaměření analýzy z užití slov samotných na jejich užití v promluvě; zadruhé, se připojuje použití nejen jazyka obecně, ale především kontext, ve kterém je slovo používáno v době výpovědi.

Wittgenstein i Austin by jistě souhlasili, že zkoumání užití slov je v každém případě primárním klíčem k řešení filozofických problémů, a že pro použití výrazů je velmi důležitá i citlivost na kontext.

---

⁹⁵ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 34

⁹⁶ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 22

Jedním z často citovaných Austinových aforismů je „*zjednodušování je nemoc z povolání filozofů - pokud to není zaměstnání*“⁹⁷.

Wittgenstein nabízí zajímavou představu filozofických problémů, které podle něj vznikají „*když řeč si dopřává prázdniny* (§38)“.⁹⁸ To znamená, že jsou to pseudoproblémy, které jsou důsledky vytrhávání slov jako ‚víra‘, ‚jistota‘, ‚znalost‘ a tak dále z jejich přirozeného kontextu. Místo toho, by filozofové měli přihlédnout k významu, který pochází z prozkoumávání skutečného využití jazyka.

Austin si podobně jako Wittgenstein myslí, že různé filozofické problémy můžeme považovat za pseudoproblémy, které vznikají špatným užíváním jazyka. Wittgenstein se k tomuto problému vyjadřuje oproti Austinovi mnohem rázněji, když říká, že takto vznikají pravděpodobně *všechny* filozofické problémy. Austin je v tomto ohledu mírnější, a tvrdí, že jen *některé* z nich takto vznikají. Výtkou vůči Austinovi však může být to, že nenabízí žádné kritérium, které by určilo, které problémy se tedy pravděpodobně rozpustí, a které jsou podstatné, takže můžeme předpokládat, že je můžeme vyřešit. Wittgenstein naznačuje, že spíše než se zaměřit na odpovědi a řešení mnoha filozofických problémů, bude lepší, když ustoupíme krok zpátky a přezkoumáme formulace samotných otázek, jednu po druhé, každý problém sám.

Austin toto zkoumání řeči dále rozvíjí, ale už do jisté míry odlišným způsobem. Austin považoval obrat k jazyku za velký převrat v dějinách filozofie. Nešlo mu pouze o to, aby se zbavil filozofických problémů tím, že je zapotřebí vytvořit ideální jazyk. Austin očekával od jazyka víc, jelikož byl přesvědčen, že běžný jazyk v sobě uchovává znalosti a zkušenosti celého lidského vývoje.

Wittgenstein považoval vznik filozofických problémů čistě za osobní záležitost, jelikož filozofické problémy vznikají lidským nepochopením jazyka. Proto bychom při řešení těchto problémů měli opět začít u člověka, a tedy vyřešit je lidským zdokonalením. Austin se v tomto ohledu snažil o ‚mapování‘ jazyka, chtěl najít nějakou obecnou klasifikaci, která by vyřešila filozofické problémy, které trápí lidstvo již několik let. Snaží se tedy vybudovat nějakou teorii, což je něco, na co by Wittgenstein nikdy nepřistoupil. Austin považoval zkoumání jazyka za cíl.

Ve Wittgensteinově případě jde o technické, logické zacházení s jazykem jako s abstraktním systémem pojmů, jejichž hlavním úkolem bylo odkazovat k objektům ve světě. Jazyk zpracovával jako médium pro abstraktní úvahy, trochu jako je tomu v

---

⁹⁷ AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Praha : Filosofia, 2000.

⁹⁸ WITTGENSTEIN, L. *Filozofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 31

matematice. Součástí jeho filozofie bylo zlepšit nejasnosti, a tím moci lépe řešit velké filozofické problémy.

Austinův zájem o jazyk nebyl motivován pouhou snahou řešit filozofické otázky a problémy. Svůj zájem o jazykové zkoumání objevil v potěšení při odhalování jemných, nepovšimnutých rozdílů v jazykovém stylu, např. proč ‚velmi‘ (very) umožňuje nahradit ‚značně‘ (highly) v některých případech (‚velmi neobvyklý‘), ale v jiných ne (‚velmi sklíčený‘ nebo ‚velmi zlý‘). Tato otázka by ale pravděpodobně zase nebyla v zájmu Wittgensteina. Na rozdíl od Wittgensteina měl zase Austin relativně nepatrný zájem o vysvětlení rozličných zdrojů filozofických nejasností. Vzhledem k tomu, že Austin neměl žádnou snahu filozofické problémy nějak řešit, pravděpodobně by to připisoval jednoduše neopatrnosti, netrpělivosti, ukvapenosti a nedostatku pozornosti k podrobným jazykovým faktům.

5.4 Jazyk jako nástroj

Wittgenstein ve *Filozofických zkoumáních*⁹⁹ přirovnává funkci jazyka k nástrojům. Představme si box s nářadím, kde je kladivo, kleště, pila, šroubovák, lepidlo, hřebíky a šrouby - funkce jazyka je stejně tak rozmanitá, jako funkce těchto objektů. Samozřejmě co nás mate, je jednotný vzhled slov, když je slyšíme někoho vyslovit nebo když je vidíme napsané či tištěné. Jejich použití před námi nevyvstává tak jasně. Obzvláště ne, když filozofujeme. Jazyk je tedy sada nástrojů užívaných určitými danými způsoby k určitým daným účelům.

Wittgensteinovým záměrem bylo vytvořit jakousi protiváhu tomuto ‚obrázku‘ jazyka jakožto sady jmen pro jednotlivé objekty s obrázky, které zdůraznily jeho praktičnost i jeho různorodost. Jazyk není jednotný systém, ale řada různých částí s různými rolami.

---

⁹⁹ WITTGENSTEIN, L. *Filozofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 28. §11

Z naší současné intelektuální pozice je pro nás asi těžké pochopit, jak radikální tento pohled na jazyk je. Pro Wittgensteina nejde jen o schopnost zachytit složitost jazyka, ale důležitější je pro něj zachytit zmatek ve filozofii.

Celý tento roztržitý pohled na jazyk Wittgenstein představuje v uceleném pohledu na jazyk, který nazve 'jazykové hry'. Jazyk si tak lze představit jako 'hru', která se skládá ze zástupů dalších různých her, a každá má své vlastní cíle a pravidla. Uživatel jazyka je tím, kdo hraje roli v těchto různých hrách. Ve *Filosofických zkoumáních* názorně představuje rozmanitost řečových her na příkladech.¹⁰⁰

Při čtení seznamu různých návrhů jazykových her, jako třeba dávat příkazy, hádat hádanky, vymýšlet příběh a podobně, Austina napadlo, zda by tyto věci nemohly být řazeny do stejné kategorie, a navrhl, že 'náčiní'¹⁰¹ (potřeby) by mohlo být lepší slovo než 'nástroje' (které používá právě Wittgenstein). Austin ve své práci *Jak udělat něco slovy* Wittgensteina výslovně nezmiňuje, nicméně na konci své práce komentuje svůj cíl jako 'klasifikace věcí, která již byla zahájena a je součástí rostoucí dynamiky v některých částech filozofie'.¹⁰² Podle Austina jsou slova naše nástroje, a minimálně bychom je měli používat jako čisté (morálně nezkažené) nástroje: měli bychom vědět, co máme na mysli, a co ne, a musíme čelit nástrahám, které nám jazyk připraví.¹⁰³

Na základě této skutečnosti nám přijde zcela samozřejmé předpokládat, že Austin prohlédl Wittgensteinovu práci, nebo alespoň její část. Nicméně, Austinovi studenti tvrdí, že jeho myšlenky měly dobrý základ ještě před tím, než došlo k jejich přístupu k Wittgensteinově práci, ačkoli diskutovali *Filosofická zkoumání* velmi intenzivně během mnohých setkání, tzv. Saturday-morning.¹⁰⁴

---

¹⁰⁰ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 23. (§23)

¹⁰¹ v orig. 'utensils'

¹⁰² AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Praha : Filosofia, 2000.

¹⁰³ srov. AUSTIN, J. L. A Plea for Excuses. *Proceedings of the Aristotelian Society*. 1957. s. 8

¹⁰⁴ SEARLE, J. R. *Blackwell Companions to Philosophy : A Companion to Analytic Philosophy*. Oxford : Blackwell Publishers Ltd, 2001. s. 219

5.5 Jazyk jako jednání

Přístup, známý jako teorie mluvních aktů byl vytvořen Austinem, a dále rozvinut Johnem Searlem. U obou těchto přístupů byly objeveny, alespoň okrajově nebo v jejich samotném zrání, shody s Wittgensteinovými pozdějšími spisy, zejména *Filosofickými zkoumánými*. Jedná se především o silné paralely mezi teorií mluvních aktů a Wittgensteinovým důrazem na použití jazykové hry.

Wittgenstein tedy doplnil jazyk o novou kategorii, a to o ‚jazykovou hru‘. V souvislosti s tímto bych si dovolila citovat Štěpána Kotrba, „*John Langshaw Austin a následně jeho žák John Searle si uvědomili to, co autor Janova evangelia o dva tisíc let dříve - že slovo (řeč) má tu moc měnit svět (vytvářet novou realitu). Na počátku bylo slovo, a slovo bylo od Boha, a to Slovo byl Bůh... (Jan 1,1). A pojmenovali novou kategorii ‚řečovým aktem‘, neboť to není ‚hra‘ ve smyslu Wittgensteina jako ‚realita nanečisto‘. Člověk, který mluví, nejen ‚něco‘ říká, ale řečí sleduje i záměr, cíl.*“¹⁰⁵ Austin se Searlem brali svou teorií, že jazyk je svým způsobem druh jednání, velmi vážně. Naproti tomu Wittgenstein to vše bral jako hru, do které můžeme kdykoli nastoupit, a zase z ní kdykoli vystoupit.

Wittgenstein chtěl ve své pozdní filozofii upozornit na to, k čemu se slova používají, a tato myšlenka je klíčová především proto, že se v té samé době probírala i koncepce ‚mluvních aktů‘. Pronesením vět „Stůj“, „Kolik je hodin?“, „Je hodně hodin“ se vykonal – příkaz, otázka a konstatování. Tedy příkazování, tázání a konstatování jsou činy, které provádíme používáním jazyka. Takovýchto vět, které v jazyce provádějí nějakou činnost, je více, příkladem může být slibování, chválení, přání, vyhrožování či přemlouvání. Podstatou je, že ukážeme-li, jak se nějaký výraz používá při provádění mluvního aktu, dozvíme se tak i něco o významu tohoto výrazu. Jako příklad si vezměme slovo ‚dobrý‘, jež je velmi diskutované v oblasti etiky. Toto slovo funguje v mluvních aktech jako akt chvály či nějakého hodnocení, které je pozitivní. Vysvětlíme-li tedy nějakému člověku, jak se toto slovo používá, vysvětlíme tak i jeho význam. Slovo ‚dobrý‘ se tedy používá k provádění mluvního aktu chvály. Řekne-li tedy někdo ‚To je dobrý nápad‘, pak tento nápad skutečně chválí. Avšak když se někdo zeptá ‚Je to dobrý nápad?‘, je stejně tak zřejmé, že v tomto případě k aktu chvály

---

¹⁰⁵ KOTRBA, Štěpán. *Ponižující, ubližující a vraždící slova aneb „speech acts“* [online]. Britské listy. 2009

nedochází, přestože se zde také vyskytuje slovo ‚dobrý‘, které se používá k pozitivnímu hodnocení.

Wittgenstein přidává další úhel pohledu, který vyvíjí, a tím je funkce. Pro Wittgensteina, funkce jazyka přesahuje rámec pouhého přenosu myšlenek. Vybízí nás k tomu, ať se „radikálně odpoutáme od představy, že řeč funguje vždy jedním a týmž způsobem, že slouží vždy témuž účelu: přenášet myšlenky (§304).“¹⁰⁶. Pro Wittgensteina může jazyk sloužit velkému počtu funkcí nebo účelům. Jazyk je funkce, a v daném případě může stejně tak jako vyjádřit myšlenku, i něco dělat. Tímto způsobem lze odlišit Wittgensteinův pojem funkce od jeho pojetí užití.

Problém, který vzniká tím, že odlišuje funkci slova (kdy tedy jazyk je funkce, která může stejně jako vyjádřit myšlenku, i něco dělat) je ten, jak odlišit Wittgensteinovu představu o funkci jazyka od teorie mluvních aktů, která se také zaměřuje na to, co se danou výpovědí vykonává. Rozdíl spočívá ve vztahu, který Wittgenstein vytváří mezi činnostmi a funkcí jazyka - z nichž obě, podle jeho názor, mohou mít nekonečné množství forem.¹⁰⁷

Že slova jsou užívána k dělání věcí je také hlavní podstatou Austinovy teorie mluvních aktů. V poznámkách sepsaných v roce 1955 a později publikovaných pod názvem *Jak udělat něco slovy*, Austin řekl: „Vydávání výpovědi je provádění činnosti“¹⁰⁸. Wittgenstein vyřkl podobnou poznámku o deset let dříve, v roce 1945: „Slova jsou činy“¹⁰⁹, kterou napsal v aforismu bez dalšího komentáře v díle, později vydaném jako *Culture and Value*.

Nicméně, na rozdíl od Austina, pro Wittgensteina nemá smysl rozvíjet taxonomii mluvních aktů, protože je jich nekonečná řada. Tento názor odlišuje Wittgensteinův pohled od Austinova. Wittgenstein svou řečnickou otázkou, ‚Kolik ale existuje druhů vět?‘ podnítil Austinovu snahu o vytvoření klasifikace. ‚Existuje‘, vrací se k tomuto znovu Wittgenstein, ‚nespočet takových druhů: nesčetné různé druhy toho, co označujeme jako ‚znaky‘, ‚slova‘, ‚věty‘. A tato rozmanitost není nic pevného, jednou provždy daného; nýbrž vznikají nové typy řeči, nové řečové hry, jak můžeme říci, a jiné zastarávají a jsou zapomínány (§23).“¹¹⁰ Wittgenstein pokračuje v této rozmanitosti

¹⁰⁶ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 128

¹⁰⁷ srov. WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 25. (§27)

¹⁰⁸ AUSTIN, J. L. *How to Do Things with Words*. Cambridge: Harvard University Press, 1962. s. 6

¹⁰⁹ WITTGENSTEIN, L. *Culture and Value*. University of Chicago Press, 1984. s. 46e

¹¹⁰ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 23

činností a odkazuje ji na životní formu: „Výraz ‚řečová hra‘ tu má vyzdvihnout, že promlouvání řeči je částí určité činnosti nebo určité životní formy (§23).“¹¹¹

Wittgenstein v následujících příkladech vybízí k přezkoumání mnohotvárnosti jazykových her:

(1) „dávat rozkazy“

„ptát se, děkovat, nadávat, zdravit, modlit se“

a

(2) „popis vzhledu objektu“

„informování o události“

Tyto činnosti v (1) a (2) jsou viděny mnoha dnešními sémantickými teoretiky jako odlišné: Význam výrazů, které spadají do soboru (1) jsou závislé z velké části na tom, co se jimi dělá; na druhé straně, význam v souboru (2), je často formulován v odkazu na pravdivostní podmínky výrazů. Ale Wittgenstein neposkytuje nic ohledně zařazení obou typů výroků do téže obecné kategorie: pronášení vět, zdá se, je součástí činnosti. Zde vidíme jasnou paralelu s Austinovým rozlišením mezi konstativy a performativy. Performativní promluvy zde korespondují s výroky v (1), které svým vyřčením něco vykonávají. V Austinově pojetí bychom tedy vykonávali akt rozkazu, akt děkování, akt modlení apod. Konstativní promluvy jsou zcela totožné s Wittgensteinovým druhým souborem výroků (2), kde výroky něco popisují či informují o nějaké události, ale nevykonávají žádnou činnost. A stejně jako Austin v případě konstativů hovoří o jejich pravdivosti či nepravdivosti, Wittgenstein zde také odkazuje tyto výroky k pravdivosti či nepravdivosti.

Tímto způsobem se ve Wittgensteinově pohledu na jazyk silně odráží Austinův pohled. Austin shrnuje svou argumentaci tímto závěrem: „*Pravda nebo nepravda vyjádření závisí nejen na významech slov, ale také na tom, jaký akt jsme provedli a za*

---

¹¹¹ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 23

*jakých okolností*¹¹². Připomeňme však, že Wittgenstein vidí vztah mezi životem a jazykem: „*Promlouvání řeči je částí určité činnosti nebo určité životní formy (§23)*.“¹¹³

Austinova práce byla pozoruhodně vlivná, a to zejména v ohledu na další rozvoj u jeho studenta Johna Searla. Vezmeme-li to ale ze zcela jiného úhlu pohledu, jeho teorie mluvních aktů byla kritizována ze strany analytiků. Jeho teorie nebyla ucelená a zasloužila by si dále rozvíjet a zdokonalovat. V *Jak udělat něco slovy* byl Austin horlivý zdůraznit, že jeho nápady byly předběžné, a že úplná analýza by nakonec zahrnovala celkové objasnění mluvních aktů v celkové mluvní situaci.

---

¹¹² AUSTIN, J. L. *How to Do Things with Words*. Cambridge: Harvard University Press, 1962. s. 139

¹¹³ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. s. 23

6 Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo provést komparaci dvou významných filozofů, Ludwiga Wittgensteina a Johna Austina, představit a porovnat jejich koncepce. V případě Austina hovoříme o jeho obecné teorii mluvních aktů, kterou představuje v knize *Jak udělat něco slovy*, u Wittgensteina jde o koncepci jazyka jeho pozdní filozofie, vrcholící souborem poznámek *Filosofická zkoumání*.

Ačkoli někteří teoretici mluvních aktů popírají jakékoli skutečné spojení mezi Austinovou a Wittgensteinovou prací, každý, kdo si přečte eseje o teorii mluvních aktů a následně *Filosofická zkoumání*, bude nepochybně zasažen podobností mezi oběma představami o jazyce. Oba dva, jak Austin, tak Wittgenstein, začínají myšlenkou, že jazyk nejen popisuje fakta o světě, ale zároveň se domnívají, že jazyk má mnoho různých použití jakožto aktivní lidská činnost.

Teorie mluvních aktů byla původně založena Austinem, a dále rozvíjena jeho žákem Searlem. John Searle je s touto teorií spojován pravděpodobně nejčastěji, avšak Wittgenstein vše začal myšlenkovou linií zvanou 'filozofie běžného jazyka'. Učil, že význam jazyka je závislý na jeho skutečném užívání. Jazyk, který se používá v běžném životě, je jazykovou hrou, protože se lidé při jeho použití řídí pravidly. Wittgenstein tedy spojil 'filozofii běžného jazyka' s myšlenkou, že význam jazyka závisí na jeho skutečném užití, spíše než na vlastním smyslu.

John Austin provedl jakýsi rozbor výpovědí, aby ukázal, jak významnou roli v praktickém životě hrají. Výpovědi svým vyřčením něco způsobují nebo mění, a jsou vázány na určité postavení či funkci (např. výpověď „Tímto vás prohlašuji za manžele“ závisí na tom, je-li věta vyřčena z úst oddávajícího, pak tomu tak opravdu je).

Oba zdůraznili praktické, aktivní využití jazyka, ale nejvýraznější rozdíl mezi nimi je v jejich celkové koncepci jazyka. Wittgensteinovi se jazyk roztříštil do velkého množství různých jazykových her, které pravděpodobně vzdorují celkové charakteristice. Austinovým cílem byl zejména celkový, systematický popis jazyka.

Neměli bychom přehlížet skutečnost, že Austinovo pojetí filozofie tkví v představě, že filozofie by měla být teorií, která nám říká, jak dělat věci slovy, což Wittgenstein naprosto odmítá. Wittgensteinova filozofie nic nevysvětluje. Jejím základním úkolem je poskytovat ‚zřetelné zastoupení‘ našich postupů, které splňují naše požadavky na vysvětlení bez pokusu teoretizovat o tom, co může být jen zobrazeno.

Jazyk nepoužíváme pouze ke sdělení nějakých myšlenek, ale řečí něco vykonáváme, a to v rámci jazykových pravidel. Wittgenstein v tomto ohledu správně zavedl pojem ‚jazykové hry‘. Ve *Filozofických zkoumáních* Wittgenstein říká, že jazyk je souhrnem různých způsobů jednání, z nichž každé to jednání má svou vlastní logiku, např. ukazování, děkování, slibování, tázání, tvrzení apod. To vše můžeme nazvat jako jazykové hry. Můžeme říci, že jazyková hra se skládá z řady jazykových vyjádření v určité vnější situaci, a je doprovázena určitým chováním, a význam slova je to, jak je daný výraz používán v jazyce. Výraz jazyková hra označuje komplex různých činností.

Filozofická zkoumání představují důkladnou dekonstrukci veškerých snah o pevné uchopení přirozeného jazyka, nebo alespoň nějaké jeho části. Teorie mluvních aktů by se pak dala chápat jako pokus vytvořit pozitivní charakteristiky jazykového chování.

Stále bych se zdržela tvrzení, že Austin byl Wittgensteinem ovlivněn, ale můžeme zcela určitě říci, že Austinův vliv v Oxfordu se shodoval s Wittgensteinovým. Jak by se mohli tito dva nesourodí filozofové současně začlenit do společného proudu analytické filozofie? Ačkoli Austinovo pojetí filozofie bylo velmi odlišné od Wittgensteinova, jeho praxe nebyla s tou Wittgensteinovou nijak v rozporu. Austin se podrobně zaobíral odhalováním koncepčních odstínů jazykového použití, a v tomto ohledu výrazně vynikal i nad Wittgensteinem. Oxfordští filozofové možná byli Austinem navedeni na bližší zkoumání jazykových detailů, které by Wittgenstein minul, ale když došlo k uplatnění těchto výsledků na konkrétní filozofické otázky, rozdíl mezi jejich taktickými postupy byl často jen nepatrný. Troufám si říci, že v praxi by mohli oba vzájemně splynout.

Použitá literatura

- ANDERSON, A. R. Mathematics and the Language Game. *Review of Metaphysics*. 1958, vol. 11, s. 457-8. ISSN 0015-1831.
- AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Praha : Filosofia, 2000. 172 s. ISBN 80-7007-133-8.
- AYER, A. J. *Part of my life : the Memoirs of a Philosopher*. London : Collins, 1977. 318 s. ISBN 978-0-1928-1245-2.
- BAKER, G. P., HACKER, P. M. S. *Wittgenstein : Understanding and Meaning, Part I*. Oxford : Blackwell Publishing, 2005. 394 s. ISBN 978-1-4051-9925-4.
- DOŠEK, Tomáš. Životní forma a konflikt ve Wittgensteinově pozdním myšlení. In *Studie k filosofii L. Wittgensteina*. Praha : Filosofia, 2010. 172 s. ISBN 978-80-7007-339-1.
- DRURY, Maurice O'Connor. "Conversations with Wittgenstein", in *Recollections of Wittgenstein*. Oxford : Oxford University Press, 1984. ISBN 978-3-86838-067-5.
- DUMMETT, M. A. E. Wittgenstein's Philosophy of Mathematics. *Philosophical Review*. 1958, vol. 69. s. 324. ISSN 0031-8019.
- GLOCK, Hans-Johann. *A Wittgenstein Dictionary*. USA : Blackwell Philosopher Dictionaries, 1996. 405 s. ISBN 978-0-6311-8537-6.
- GRAYLING, Anthony C. *Wittgenstein : průvodce pro každého*. Praha : Dokořán, 2007. ISBN 978-80-7363-077-5.
- HACKER, P.M.S. *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1996. 368 s. ISBN: 978-0-631-20099-4.
- HUBY, Pamela M. *Family Resemblance*. *The Philosophical Quarterly*. 1968, vol. 18, no. 70 [cit. 19. 12. 2011], pp. 66-67. Dostupné z < www.jstor.org>. ISSN 1467-9213.
- LYCAN, W. G. *Philosophy of Language. A Contemporary Introduction*. London: Routledge. 243 s. ISBN 978-0-415-17116-8.
- LLEWELYN, J. E. *Family Resemblance*. *The Philosophical Quarterly*. 1968, vol. 18, no. 73 [cit. 19. 12. 2011], pp. 344-346. Dostupné z < www.jstor.org >. ISSN 1467-9213.
- MONK, Ray. *Wittgenstein : úděl génia*. Praha : Hynek, 1996. ISBN 80-7115-062-2.
- McGUINNESS. *Young Ludwig : Wittgenstein's Life, 1889-1921*. Oxford : Clarendon Press, 2005. ISBN 0-19-927994-2.

RYLE, Aspects of the Philosophy of Mind. United Kingdom : John Wiley And Sons Ltd, 1993. 248 s. ISBN 978-0-6311-8489-8.

RYLE, G. *Collection of Critical Essays*. London : Macmillan, 1971. ISBN 0-3331-2265-8.

RYLE, G. *Concept of Mind*. Chicago : the University of Chicago, 2002. 319 s. ISBN 0-226-73296-7.

RYLE, G. Ludwig Wittgenstein. *Analysis*. 1951, vol. 12. ISSN 1467-8284.

SEARLE, John. J. L. Austin (1911–1960). In *Blackwell Companions to Philosophy : A Companion to Analytic Philosophy*. Oxford : Blackwell Publishers Ltd, 2001. 497 s. Kapitola 17, s. 218-231.

SEARLE, J. ; VANDERVEKEN, D. *Foundations of Illocutionary Logic*. Cambridge : Cambridge University Press, 1985. ISBN 0-521-26324-7.

STERN, David G. *Wittgenstein's Philosophical Investigations : an Introduction*. United Kingdom : Cambridge University Press, 2004. 208 s. ISBN 0-521-89132-9.

STRAWSON, P. F. VI.— Critical Notice. *Mind*. 1954, vol. LXIII, no. 249. s. 70. ISSN 1460-2113.

STRAWSON, P. F. *Skepticism and Naturalism : some Varieties*. London : Methuen, 1985. ISBN 0-231-05916-7.

WAISSMANN, F. *Philosophical Papers*. Holland : D. Seidel Publishing, 1977. 193 s. ISBN 90-277-0713-8.

WARNOCK, G.J. J.L. *Austin*. London : Routledge, 1992. ISBN 0-415-02962-7.

WITTGENSTEIN, L. *Culture and Value*. Chicago : University of Chicago Press, s. 46e. ISBN 978-02-2690-435-1.

WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha : Filosofia, 1998. 294 s. ISBN 80-7007-040-4.

WITTGENSTEIN, L. *O jistotě*. Praha : Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1905-9.

WITTGENSTEIN, L. *Poznámky o barvách*. Praha : Filosofia, 2010. ISBN 978-80-7007-323-0.

WITTGENSTEIN, L. *Tractatus logico-philosophicus*. Praha : OIKOYMENH, 1993. 229 s. ISBN 80-85241-30-7.

WITTGENSTEIN, Ludwig. *Modrá a Hnědá kniha*. Praha : Filosofia, 2006. ISBN 80-7007-237-7.

WRIGHT, G. H. von. *The Tree of Knowledge and Other Essays*. Leoden : E. J. Brill, 1993. 263 s. ISBN 90-04-09764-3.

Abstrakt

VAVŘINOVÁ, Barbora. *Jazykové hry a řečové akty : L. Wittgenstein a J. L. Austin [Language Games and Speech Acts : L. Wittgenstein and J. L. Austin]*. Plzeň, 2012-4-27. 75 s. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Filozofická fakulta, Analytická filozofie a filozofie vědy. Vedoucí diplomové práce Mgr. Radek Schuster, Ph.D.

Ve filozofické praxi Austina a Wittgensteina lze shledat jisté paralely, zejména u Wittgensteinova pojmu ‚jazykové hry‘ a Austinovy teorie mluvních aktů. Práce je zahájena představením Ludwiga Wittgensteina a počátky jeho filozofické praxe v Cambridgi a následně v Oxfordu. Jeho filozofická práce se dá rozdělit na tzv. pozdní a rané období. Především pozdní období, zakončené důležitým spisem *Filozofická zkoumání*, je podstatné pro následné srovnání s filozofií J. L. Austina. Do Wittgensteinova pozdního období patří především koncept ‚jazykové hry‘, ‚jednání podle pravidla‘ a ‚životní formy‘, které jsou v práci objasněny. Další část diplomové práce, věnovaná Austinově teorii mluvních aktů, představuje nejprve Austinovu dichotomii konstativů a performativů, která vyústila v jejich opuštění ve prospěch trichotomie lokuce, ilokuce a perlokuce. Poslední kapitola je věnovaná srovnání těchto dvou filozofů a jejich koncepcí, a následné reflexi k pojednanému problému.

Abstract

In philosophical practice of Austin and Wittgenstein, we can find some parallels, especially at Wittgenstein's concept of 'language games' and Austin's theory of speech acts. Thesis begins performances of Ludwig Wittgenstein and the beginnings of his philosophical practice in Cambridge and then in Oxford. His philosophical work can be divided into two major periods, the early and late periods. In particular, late period, ending an important treatise *Philosophical Investigations*, it is essential for the subsequent comparison of the philosophy of J. L. Austin. In Wittgenstein's late period are primarily the concept of 'language game', 'rule-following' and 'form of life', which are illustrated in the work. In another part of the thesis, devoted to Austin's speech act theory, is Austin's original dichotomy of constatives and performatives, that resulted in their abandonment in favor of trichotomy locution, illocution and perlocution. The last chapter is devoted to the comparison of these two philosophers and their concepts, and subsequent reflection on dealt problem.